

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES: PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

DE HERSTELWET EN DE BELGISCHE ARBEIDSVERHOUDINGEN *

Rond de Wet van 30 maart 1976¹ betreffende de economische herstelmaatregelen, gewoonlijk de herstelwet genoemd, werd heel wat polemieks gevoerd, vooral in verband met de loonmatiging. In heel wat kringen werd aangevoerd dat deze wet in grote mate indruiste tegen de verworvenheden van de Belgische arbeidsverhoudingen. Vooral van syndicaal socialistische zijde werd met klem betoogd dat de wet een aanslag was op de autonomie van de sociale gesprekspartners en op het vrij collectief overleg.

Laten we even inpikken op deze kritiek; na gaan in welke mate de herstelwet tussen de plooiën valt, bestaande tendensen in onze arbeidsverhoudingen versterkt of ontkracht, en deze tendensen even opnieuw omschrijven en evalueren.

De arbeidsrechtelijke weerslag van de herstelwet kan schematisch herleid worden tot de volgende punten:

1. het gelijk behandelen van werknemers bij afankingen omwille van inwendige herstructurering van de onderneming of bij fusie of opslorping van ondernemingen enerzijds en sluitingen van ondernemingen anderzijds op het stuk van sluitingspremies en gewaarborgd loon, opzeggingsvergoedingen, e.a.;

2. de verplichte tewerkstelling van jongeren in het kader van een stage: jongeren van minder dan 30 jaar, die nog geen beroepsactiviteit uitoefend hebben, krijgen de mogelijkheid tewerkgesteld te worden doordat bedrijven die 100 werknemers tewerkstellen, verplicht zijn een aantal jongeren, dat 1 % van hun personeelssterkte mag bereiken, gedurende zes maanden als stagiairs aan te werven;

3. het toekennen van het brugpensioen aan de vrouwelijke werknemers ten vroegste op 58 jaar en aan de mannelijke werknemers ten vroegste op 62 jaar;

4. loonmatiging door:

a) het maandelijks brutoloon van meer dan 40.250 fr. te blokkeren: al wat dit bedrag te boven gaat, ondergaat geen wijzigingen meer ingevolge de schommelingen van het indexcijfer van de consumptieprijzen;

b) de werknemers te verplichten 50 % van nieuwe voordelen uit nieuwe collectieve arbeidsovereenkomsten of daarbuiten, in verband met het loon of die het bedrag van het loon beïnvloeden, te storten aan het solidariteitsfonds, dat bestemd is om het brugpensioen te financieren. Daarenboven zal de werkgever een zelfde bedrag aan het Fonds moeten storten.

Deze vier punten raken de volgende fundamentele beginselen of trends uit onze arbeidsverhoudingen:

1. de vrijheid van de werkgever aan te werven en af te danken;

2. de tendens oudere werknemers uit de arbeidsmarkt te stoten ten voordele van de jongere werknemers;

3. de autonomie van de sociale partners en het vrij collectief overleg;

4. de solidariteit tussen de werknemers.

1. De vrijheid voor de werkgever aan te werven en te ontslaan

Door de herstelwet wordt afbreuk gedaan aan het fundamenteel recht van de werkgever aan te werven wanneer hij wil en wie hij wil: de stagiair kan een welbepaalde onderneming aanwijzen en deze dient, indien er stagemogelijkheden voorhanden zijn, 30 dagen na het meedelen van de aanvraag de stagiair op te nemen. Ook de patro-

* Tekst van de voordracht uitgesproken ter gelegenheid van de studiedag van 14 mei 1976, ingericht door het Instituut voor Arbeidsrecht van de K.U. Leuven en gewijd aan de arbeidsrechtelijke aspecten van de herstelwet.

¹ B.S., 1 april 1976.

nale vrijheid van de taakomschrijving wordt beperkt. "Tijdens de stage dient rekennig te worden gehouden met de verantwoorde voorkeur van de stagiair; de stage dient verricht te worden in de afdeling en voor de taak, die overeenstemmen met de eventuele gedane studies, de verworven kwalificatie en de lichamelijke en geestelijke geschiktheden" (zie art. 14, § 1).

Aan de patronale vrijheid aan te werven werd wel voorheen, zij het zonder enige concrete draagwijdte, afbreuk gedaan: overeenkomstig de Wet van 16 april 1963 inzake de reclassering van minder-validen zijn de ondernemingen verplicht een aantal minder-validen te werk te stellen. Deze bepaling werd in feite nog niet toegepast.

Anderzijds bepaalt de Europese richtlijn van december 1975 inzake gelijke behandeling van mannelijke en vrouwelijke werkrachten dat de werkgever op het stuk van aanwerving niet langer mag discrimineren tussen mannen en vrouwen. Ook op dat stuk vinden we een minieme aftakeling van het soevereine patronale aanwervingsrecht.

Inzake ontslag van werknemers volgt de herstellwet de trend waarbij alleen de sociale gevolgen van de afdanking (financieel) worden verzacht: de uitkeringen worden verzekerd. Aan het recht tot ontslag van de werkgever wordt niet geraakt, tenzij in verband met de stage: "Aanwerving van stagiairs moet steeds worden beschouwd als een aanvullende tewerkstelling en mag niet door afdanking van het personeel gecompenseerd worden" (zie art. 18).

Men vraagt zich tevergeefs af hoe deze verplichting gesanctioneerd zal worden? Moet de werkgever, die stagiairs heeft, voortaan de afdanking van de andere werknemers verantwoorden? Is er reïntegratie? Of een specifieke schadevergoeding? Is er een werkelijk afdankingsverbod of heeft art. 18 slechts een morele draagwijdte? O.i. gaat het om een werkelijk afdankingsverbod en ligt de bewijslast ter zake bij de werkgever.

2. De tendens oudere werknemers uit de arbeidsmarkt te stoten ten voordele van jongeren

Zowel de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17 van 1974 betreffende de regeling van aanvullende vergoeding ten gunste van sommige bejaarde werknemers indien zij worden ontslagen, als de regeling van de herstellwet inzake brugpensioen strekken ertoe de tewerkstelling van de jonge werknemers te bevorderen en de oudere werknemers (vanaf 62, 60 of 58) uit de arbeidsmarkt te stoten. Dit lezen we zowel in de aanhef van de c.a.o. nr. 17 als in artikel 24 van de herstellwet: de werkgever is in geval van brugpensioen verplicht

de betrokken werknemer te vervangen door een jongere van minder dan dertig jaar.

Men vraagt zich af waarop deze voorkeur voor de jongere zowel van de syndicale en de patronale organisaties als van de overheid berust. De oudere werknemer verliest praktisch alle kansen op een nieuwe tewerkstelling; hij wordt als werknemer gemarginaliseerd. Het feit dat hij financieel niet zoveel verliest is ter zake irrelevant.

De in verhouding overtrokken belangstelling voor de jeugdwerkloosheid heeft wellicht iets te maken met het voorkomen van mogelijke contestatie vanwege de jongeren. Men heeft de indruk wanneer men de memorie van toelichting leest dat ten koste van de oudere werknemers, niet zozeer de problemen van de jongeren ter harte worden genomen, als de problemen waarmee de maatschappij (het systeem) in verband met de jeugd worstelt.

Ik citeer uit de memorie van toelichting:

"Deze jeugdwerkloosheid heeft inderdaad niet alleen tot gevolg dat de belangrijke financiële inspanning, die door de gemeenschap in de onderwijssector wordt geleverd, geen onmiddellijk economisch rendement oplevert voor diezelfde gemeenschap. Zij oefent bovendien een nadelige invloed uit op het individueel psychologisch vlak bij de werkzoekenden zelf. De ontmoediging die vooral jongere mensen kan aangrijpen wanneer zij hun overbodig-zijn, hun onnuttig-zijn in deze gemeenschap ervaren, kan zware morele gevolgen hebben die vele jaren blijven doorwegen.

Bovendien moet vermeden worden dat een generatie zich voor een belangrijk gedeelte zou installeren in het niets doen, verleiding waartoe ons systeem van werkloosheidsuitkeringen soms wel aanleiding geeft.

Het derde gunstig effect raakt meer rechtstreeks de hele gemeenschap, die niet langer geconfronteerd zal zijn met een belangrijke groep van ontgoochelde jonge mensen, die hun jeugdig dynamisme elders moeten uitwerken zolang zij werkloos zijn. Dat 'elders uitwerken' gebeurt niet steeds volgens de algemeen aanvaarde normen." Tot daar de memorie van toelichting.

3. De autonomie van de sociale gesprekspartners en het vrij collectief overleg

Ter gelegenheid van de discussie van de loonmatiging was iedereen het er over eens dat het vrij collectief overleg, de autonomie van de sociale gesprekspartners inzake loonvorming niet mag worden geraakt. "Een aanslag op deze vrijheid zou in de toekomst tot onvoorzienbare gevolgen kunnen leiden", zo lezen we in het Kamerverslag!

Wat is de grondslag en de draagwijdte van dit

beginsel van de autonomie der sociale partners waarbij de loonvorming tot stand komt zonder (in principe althans) tussenkomst van de overheid.

De grondslag van het vrij collectief overleg vinden we, m.i. in het pluralistisch en democratisch karakter van onze samenleving. In onze democratische maatschappijen laten we het aan individuen over zich te verenigen, op te komen voor de verdediging van hun belangen en desbetreffende — op basis eventueel van machtsverhoudingen en conflict — onderlinge afspraken — d.z. compromissen — te maken. Men gaat er daarbij van uit dat de betrokken partijen, hier werkgevers en werknemers, het best weten hoe hun respectievelijke belangen het best worden geregeld; dat de eigen overeenkomsten het best worden nageleefd en dat meteen daardoor ook het best de sociale vrede wordt gediend. Vrij collectief overleg raakt direct de essentie van onze westerse democratische maatschappij.

In West-Duitsland gaat men zo ver te stellen dat de "Tarifautonomie" een grondwettelijk recht is, zonder hetwelk de grondwettelijke vrijheid van vereniging van de werknemers en de werkgevers zijn betekenis zou verliezen, aangezien het syndicale lidmaatschap aan draagwijdte en zin zou inboeten indien de vakorganisaties niet volwaardig — dit is zonder staatstussenkomst — de belangen van hun leden zouden kunnen verdedigen.

De autonomie van de sociale partners heeft in ons land geen grondwettelijke, wel een *wettelijke* basis: zij ligt ten grondslag aan de Wet van 5 december 1968 inzake collectieve arbeidsovereenkomsten, die het aan de meest representatieve organisaties toevertrouwt bij wijze van collectief overleg loons- en arbeidsvoorwaarden te regelen.

Van de andere kant is die autonomie slechts *relatief*. Ook in Duitsland komt de overheid voortdurend tussen — op aanvraag veelal van de sociale gesprekspartners — in de regeling van arbeidsvoorwaarden, die rechtstreeks of onrechtstreeks betrekking hebben op het loon; denken we maar aan de wettelijke regeling inzake gelijk loon voor gelijk werk of inzake sociale zekerheid!

De Regering heeft uitdrukkelijk ter gelegenheid van de bespreking van de herstellwet gesteld dat de huidige loonmatiging het vrije overleg niet in het gedrang brengt: dat werkgevers en werknemers rustig verder collectieve arbeidsovereenkomsten kunnen sluiten.

O.i. lijdt het geen twijfel dat de regeling van art. 42 van de herstellwet, waarbij nl. de werknemer 50 % van elk nieuw voordeel aan het solidariteitsfonds dient af te staan, plus nogmaals 50 % ten laste van de werkgever, zo duur uitvalt dat — en blijkbaar met succes — het normaal collectief overleg fundamenteel werd beïnvloed. De

autonomie van de partners wordt door de herstellwet financieel gepenaliseerd. Daarenboven wordt — in het verslag van de Kamer — gesteld dat wanneer de sociale partners niet duidelijk de verdeling van de centen naar het solidariteitsfonds toe, in de collectieve arbeidsovereenkomst regelen, deze collectieve arbeidsovereenkomst als onbestaande wordt beschouwd op grond van de Wet van 5 december 1968². Of dit juridisch zo is, valt wel te betwijfelen, maar de bedoeling is toch duidelijk.

Dat aan de autonomie van de sociale partners wordt geraakt, stoort mij niet, wanneer die autonomie zelf het algemeen welzijn of de globale solidariteit in het gedrang brengt.

4. De solidariteit

Daarmede raken we ongetwijfeld een vierde beginsel uit onze arbeidsverhoudingen, dat van de solidariteit der werknemers. Het lijdt geen twijfel dat ons systeem van collectief overleg de onderlinge solidariteit tussen alle werknemers heeft scheefgetrokken en bijgedragen heeft tot het corporatisme van de bedrijfssectoren en de discrepantie tussen de zgn. rijke en de zwakke sectoren, tussen sterken en minder sterken.

De beide maatregelen van loonmatiging, indexatieontkoppeling en financiering van het Fonds, werden door de minister van Tewerkstelling en Arbeid in het teken van de solidariteit gesteld³.

Afgezien van de tegenstrijdigheid tussen de loonmatiging — drukken van de kostprijs enerzijds — en de solidariteit — financiering van het Fonds brugpensioen anderzijds —, moet men reeds nu vaststellen dat de loonmatiging van die kant uit een succes is en de solidariteit een ijdel woord: weinig of geen collectieve arbeidsovereenkomsten bevatten bepalingen waardoor het Fonds wordt gestijfd; de loonsverhogingen zijn voorzien voor "na 9 maanden", waarbij de rijpe vrucht in de schoot van de "rijke" vader vallen zal.

Of nog, de machtsverhoudingen en de eigen betrokkenheid van de werknemers liggen zo, dat op dit stuk, en zeker niet in het kader van het vrije collectieve overleg, ook niet voor de toekomst, veel solidariteit mag worden verwacht.

Kortom de herstellwet is belangrijk op het stuk van onze arbeidsverhoudingen: de wet raakt de patronale vrijheid van aanwerven en ontslaan; vestigt een tendens waarbij oudere werknemers ten voordele van jongeren uit de arbeidsmarkt worden gestoten; raakt de autonomie van de sociale partners, maar lost het probleem van de discre-

² Blz. 74.

³ Verslag Kamer, blz. 66-67.

pantie en corporatisme tussen sectoren en het probleem van de solidariteit niet op.

Een laatste punt: de interpretatie van de herstelwet

Het lijkt ons de moeite waard in verband met deze wet even te herinneren aan de geldende juridische opvattingen in verband met de interpretatie van wetteksten en eventuele uitvoeringsmaatregelen ervan.

Het Hof van Cassatie heeft terecht onderstreept dat verklaringen die tijdens voorbereidende werkzaamheden worden afgelegd niet tegen de precieze tekst van de wet kunnen opwegen, zo ze niet met deze tekst overeenstemmen.

De voorbereidende werkzaamheden spelen wel een belangrijke rol als de wetteksten zelf onduidelijk en voor meerdere interpretaties vatbaar is.

Het komt mij voor dat bepaalde interpretaties van de herstelwet in de voorbereidende werkzaamheden niet stroken met de duidelijke tekst van de wet.

Bv. in het Kamerverslag wordt gesteld dat vakbonden⁴ onder de toepassing van de regelingen voor de stage vallen. Nochtans is de vakbond geen technische bedrijfseenheid in de zin van art. 14 van de Wet van 20 september 1948, zoals gewijzigd door de Wet van 23 januari 1975. Mocht het anders zijn, dan zouden ook de ziekenhuizen onder de toepassing van de Wet van 28 juni 1966 inzake sluiting, zoals gewijzigd door de herstelwet, vallen (art. 1).

⁴ Blz. 36.

Bv. uitzendkrachten worden medegerekend bij de 100 werknemers — nodig voor stage — (bij de gebruiker)⁵, terwijl uitzendkrachten de werknemers zijn van het uitzendkantoor.

Bv. de toekenning van één enkele verlofdag wordt, terwijl vermindering van arbeidsduur (art. 42, § 4) als een verhoging van loon wordt aangemerkt⁶, niet als een nieuw voordeel beschouwd.

Bv. de verhoging van de syndicale premie⁷ is evenmin een nieuw voordeel.

Dit zijn enkele voorbeelden van bepalingen, die mij in strijd lijken met de tekst van de wet of door de bepalingen ervan niet worden gedekt.

Ongetwijfeld wordt daardoor de interpretatie van de wet niet gemakkelijker en biedt ze stof voor discussie.

Wel is het zo dat de administratie zich gewoonlijk aan de door de minister of zijn vertegenwoordiger ter gelegenheid van de parlementaire werkzaamheden gegeven interpretatie houdt, maar deze is, onder de voorwaarden zoals boven gesteld, niet bindend voor de rechtbanken.

Het ware wenselijk mocht men, van deze politieke interpretaties, die meestal worden afgelegd om aan pressure groups voldoening te geven, kunnen afstappen om de wetteksten en hun interpretatie ervan maximaal te laten samenvallen.

Prof. dr. R. BLANPAIN
K.U.Leuven

⁵ Verslag Van Mechelen, blz. 37.

⁶ Idem, blz. 73.

⁷ Ibidem.

TOETSING VAN VERHOGINGSBEDINGEN

Het is een gemeenplaats dat veel misbruik wordt gemaakt van "strafbedingen"¹. De rechtsleer, en niet in mindere mate de rechtspraak, hebben meerdere technieken uitgewerkt om overmatige strafbedingen te beteugelen. Toch blijft veel aarzeling bestaan. De in dit nummer afgedrukte arresten en vonnissen illustreren hoezeer de feitenrechters de rechtsregel eerbiedigen, doch terugdeinzen voor de stoutmoedige toepassing ervan.

Een bepaald soort schadebeding was het voorwerp van de beslissing in de zes hierbij gepubliceerde

de beslissingen². Het gaat om de thans op facturen en verkoopdocumenten gebruikelijke clausule waarbij de hoofdsom forfaitair wordt verhoogd bij latere wanbetaling. Meestal wordt het vereiste van een aanmaning wegbedongen. Soms is de vergoeding verschuldigd bij wanbetaling op de vervalddag, doch veelal wordt wel een korte termijn na de vervalddag — tien à twintig dagen — ingelast. De verhoging is vrij zwaar: tussen 15 en 25 %, dikwijls met een vaste som als minimumbedrag voor kleinere schulden. De verhoging is forfaitair, ofschoon zelden wordt aangeduid in de overeenkomst zelf voor welke schadeposten zij verschuldigd is. Enkele

¹ Zie art. 13, W. 1 april 1976 (*Staatsbl.*, 1 mei 1976) betreffende de verticale integratie in de sector van de dierlijke productie, waar de wetgever in een pennetrek, én het uitdrukkelijk ontbindend beding, én het strafbeding, verboden heeft. Desniettemin behoudt hij een "verhaal bij de rechter" tegen de overeengekomen schadevergoeding.

² Beslissingen die verderop in voetnoot worden geciteerd zonder opgave van vindplaats, zijn hierna in dit nummer opgenomen beslissingen.

gevallen zijn bekend waarin daarenboven vertragingssinteressen werden bedongen.

Onder de vele bestrijdingsmiddelen die men tegen deze, en andere schadebedingen heeft gehanteerd, zullen twee hier wat nader worden toegelicht. Het eerste wordt aangeduid als de regel vervat in art. 1023 Ger.W. waarbij voor ongeschreven wordt gehouden "ieder beding tot verhoging van de schuldinvordering ingeval deze in rechte zou worden geëist". Als tweede middel wordt aangeduid de door het Hof van Cassatie in 1970 ingeluide leer die wij eertijds lapidair hebben samengevat als "strafbedingen zijn verboden, schadebedingen niet". Ten slotte wordt nog enige aandacht gewijd aan een recente Franse hervorming inzake strafbedingen.

§ 1. *Ten aanzien van art. 1023 Ger. W.*

De hier besproken clause is grotendeels de rechtstreekse opvolger van een andere die door de rechtspraak, later door de wet zelf werd verbannen.

Voor 1967 was het gebruikelijk dat de bedongen vergoeding eerst eisbaar werd bij de gerechtelijke invordering. Van dat ogenblik af noopt de wanprestatie van de schuldenaar tot gerechtelijke kosten en uitgaven. Het leek logisch dat de schuldenaar deze zou dragen. Inhoudelijk had het schadebeding betrekking op de vergoeding van de kosten van invordering, zowel op minnelijke, doch vooral op gerechtelijke wijze: honoraria van advocaten, administratieve kosten, enz. konden op deze wijze worden verhaald.

De rechtspraak was evenwel van oordeel dat deze bedingen de schuldenaar zo onder druk zetten dat hij in zijn verweersrechten was gekrenkt³. De schuldenaar zou ervan worden afgeschrikt zijn eventueel ernstig verweer in rechte te laten horen, indien hij als prijs hiervoor een verhoging van zijn schuld moest ondergaan. Deze krenking van de rechten van de verdediging is ongeoorloofd, en het beding ongeldig.

Het probleem werd op die manier niet opgelost, doch enkel verschoven. De rechtspraktijk is zich zeer vlug bewust geworden van de ontspanningskansen die in deze nieuwe regel vervat lagen. Het zou voldoende zijn te bedingen dat de verhoging eisbaar wordt bij de wanprestatie, niet bij de gerechtelijke invordering. Voor de schuldeiser is deze regeling gunstiger, voor de schuldenaar beslist niet. Inhoudelijk zou de verklaring worden aangepast: men spreekt niet meer van vergoeding van de rechtskosten noch van advocatensalaris, doch van de kosten van minnelijke invordering, de administra-

tiekosten en -verwikkelingen, de immobilisering van de kapitalen van de schuldeiser, enz.

De rechtspraak blijkt geen bezwaar te hebben tegen deze nieuwe, nochtans drastischer formulering⁴. Strikt genomen is zij conform art. 1023 Ger.W. daar de vergoeding eisbaar wordt vanaf wanprestatie, niet vanaf de gerechtelijke invordering, zoals art. 1023 letterlijk vereist. Men kan evenwel de vraag wat ruimer stellen: zo al niet de letter van art. 1023 Ger.W. miskend wordt, staat men hier toch niet voor een inbreuk op de geest van dat artikel of minstens op de leer, die ten grondslag ligt aan deze bepaling, evenals aan de cassatierechtspraak die eraan is voorafgegaan? In de huidige formulering van de schadebedingen worden de rechten van de verdediging op twee wijzen geschonden: zoals voorheen door het gerechtelijk debat uit te sluiten, en daarenboven, door elke buitengerechtelijke discussie voor de schuldenaar bijzonder bezwarend te maken. Ook in deze laatste dient men de rechten van de schuldenaar veilig te stellen, te meer daar zij de voorbereiding kan zijn van een gerechtelijk debat. Kwamen de rechten van de verdediging al in het gedrang door het afschrikken van het gerechtelijk debat, dan is dit evenzeer — en zelfs a fortiori — zo nu de schuldenaar van het pregerechtelijk debat wordt afgehouden.

De ontstaansgeschiedenis van deze schadebedingen kan ook een andere benadering opleveren. De eisbaarheid van de verhoging vanaf de wanprestatie, zelfs wanneer op dat ogenblik nog geen aanwijsbare schade voorhanden is, kan worden gezien als een middel om art. 1023 Ger. W. te ontduiken. Naar de letter is dit artikel niet meer van toepassing, doch in feite plaatst men zich in een toestand die heel dicht staat bij de door art. 1023 verbodene. Het beoogde resultaat, namelijk de uitsluiting van elke discussie, wordt in beide gevallen, en in de nieuwe formulering van het beding nog met grotere trefzekerheid, bereikt. Dat niet de bedoeling de wet te ontduiken kan worden aangewezen is, zoals bekend, geen bezwaar⁵.

§ 2. *"Strafbedingen zijn verboden, schadebedingen niet"*

1. *De regel en de sanctie*

In 1970 besliste het Hof van Cassatie dat de onveranderlijkheid van contractuele bedingen (art. 1152 B.W.) niet van toepassing is op bedingen waar-

⁴ Hof Antwerpen, 19 januari 1976; Hof Brussel, 24 maart 1976; Hof Brussel, 14 april 1976; Kh. Brussel, 6 augustus 1973, *J.T.*, 1973, 639; Kh. Gent, 15 mei 1972, *B.R.H.*, 1972, 638. Vgl. Hof Brussel, 22 april 1976.

⁵ Over wetsontduiking en de vereisten in het algemeen: VAN GERVEN, *Algemeen deel*, nr. 74, blz. 201 e.v.; E.M. MEIJERS, "Misbruik van recht en wetsontduiking", in *Verzamelde privaatrechtelijke opstellen*, I, blz. 62 e.v.

³ Cass., 29 september 1967, *Arr. Cass.*, 1968, 141; *Pas.*, 1968, 1, 132, met noot; *R.W.*, 1967-68, 589. Zie noot en uitvoerige bibliografie in M. STORME en L. VAN SLYCKEN, *Compendium van rechtspraak*, Gent.

van de feitenrechter heeft vastgesteld dat ze geen vergoeding van schade kunnen zijn⁶. Dergelijke bedingen zijn ongeoorloofd, want strijdig met art. 6 B.W. De door het Hof niet vermelde reden is dat alsdan een burgerlijke straf wordt opgelegd aan de schuldenaar. Het Hof oordeelt dat het opleggen van straffen niet aan particulieren toekomt, enkel aan de Staat en zijn organen.

Op deze schending van de openbare orde staat nietigheid als sanctie. Het ongeoorloofde beding wordt buiten werking gesteld en de gemeenrechtelijke schaderegeling toegepast. Deze leer maakt het de rechter geenszins mogelijk het beding te matigen⁷, doch enkel het nietig te verklaren, waarna het gemene recht opnieuw in werking treedt.

De rechtspraak bevat geen verduidelijking met betrekking tot de aard van de nietigheid. De vraag heeft belang. Indien het gaat om een absolute nietigheid, zal ze door de rechter van ambtswege moeten worden opgeworpen, kan zij voor het eerst in cassatie worden aangevoerd, is geen bevestiging noch berusting mogelijk, enz. Beantwoordt men de vraag uit een principieel standpunt, dan zou men tot absolute nietigheid moeten besluiten⁸. Weliswaar heeft het Hof van Cassatie zich niet duidelijk uitgesproken ten aanzien van de diepere grondslag van zijn afwijzende houding tegenover strafbedingen, doch men kan aanvaarden dat zijn afkeer van privé straffen een beslissende rol heeft gespeeld. De regel dat particulieren elkaar geen straffen behoren op te leggen kan worden geacht te behoren tot de grondbeginselen van onze hedendaagse samenleving. Of uit deze vaststelling moet worden afgeleid dat de toepasselijke sanctie van zo ingrijpende aard moet zijn als men in de regel verbindt aan een volstreekte nietigheid, kan ernstig worden betwijfeld. In haar verzet tegen het miskende beginsel kan de nietigheidssanctie in intensiteit verschillen, zodat slechts enkele van de rechtsgevolgen intreden die aan de traditionele volstreekte nietigheid verbonden worden geacht⁹. De overweging dat bij het strafbeding de straf enkel van pecuniaire aard is, zodat ook enkel privé belangen kunnen worden gekrenkt, lijkt een ambtshalve tussenkomst van rechter noch van openbaar ministerie te verantwoorden. Een latere

bevestiging van het beding zou wellicht, gezien de ongeoorloofde oorzaak, van de hand moeten worden gewezen.

2. Toepassing van de regel

Overeenkomstig de leer van het Hof van Cassatie moet het schadebeding worden getoetst aan de schade die, volgens het gemene recht, zou kunnen voortvloeien uit het geval van wanprestatie dat door de partijen was bedoeld. Is de bedongen vergoeding meer dan de gemeenrechtelijke, potentiële schade, dan staat zij voor meer dan schadevergoeding. Zij is ongeoorloofd want het te veel bedongene is een straf.

Men kan de redenering, die aldus aan de feitenrechter wordt voorgeschreven, van naderbij onderzoeken en verscheidene stappen ontdekken.

a. Vaststelling van de bedoelde wanprestatie

Een eerste stap is nagaan op welke gevallen van wanprestatie het schadebeding van toepassing is. De vergelijking met de gemeenrechtelijke schade zal tot dit geval beperkt moeten blijven. Dit onderzoek vergt meestal uitlegging van de wil van de partijen. Slechts zelden zullen zij uitdrukkelijk aangeven welke de gevallen van wanprestatie zijn die al dan niet tot toepassing van het schadebeding aanleiding kunnen geven. De rechtspraak blijkt in de hierbij afgedrukte gevallen aan deze omstandigheid geen aandacht te besteden: alle toegepaste schadebedingen hadden betrekking op wanbetaling.

b. Vaststelling van de bedoelde schade

Een zelfde geval van wanprestatie kan meerdere, te onderscheiden schadelijke gevolgen hebben. De contractsvrijheid kan door de partijen op dusdanige wijze benut zijn dat zij enkel regelingen hebben getroffen met betrekking tot bepaalde vormen van schade, en andere vormen hetzij aan het gemene recht hebben overgelaten, hetzij aan specifieke schaderegelingen hebben onderworpen¹⁰. De toetsing door de rechter strekt zich slechts uit tot die vormen van schade die de partijen hebben willen regelen bij wijze van forfaitair schadebeding. Daar de partijen dikwijls weinig duidelijk zijn in de aanduiding van de schadegevallen, dient de feitenrechter hun wil op te sporen.

In de praktijk blijkt men dit niet als een grote moeilijkheid te ervaren. De rechtspraak inzake verhogingsbedingen bij wanbetaling kan als gevestigd

⁶ Cass., 17 april 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 754, met concl. van adv.-gen. KRINGS; *Pas.*, 1970, I, 711; *R.C.J.B.*, 1972, 454 met noot van I. MOREAU-MARGRÈVE. Latere arresten hebben deze leer bevestigd: Cass., 24 november 1972, *R.W.*, 1973-74, 2417; *Pas.*, 1973, I, 297; Cass., 1 februari 1974, *Pas.*, 1974, I, 576; Cass., 8 februari 1974, *R.W.*, 1973-74, 2429, met noot van E. WYMEERSCH; Cass., 11 oktober 1974, *R.W.*, 1974-75, 1002.

⁷ Aldus nochtans Kh. Brussel, 7 mei 1976.

⁸ Cass., 14 januari 1954, *Pas.*, 1954, I, 402; *R.C.J.B.*, 1954, 252, met noot van P. DE HARVEN; Cass., 6 december 1956, *Pas.*, 1957, I, 361; *R.C.J.B.*, 1960, 156 met noot van G. BAETEMAN.

⁹ RENARD-VIEUJEAN-HANNEQUART, in *Nov., Droit civil*, IV, 1, nr. 1259ter, blz. 359.

¹⁰ Aldus Hof Brussel, 24 maart 1976, waar een verval van korting bij levering van petroleumprodukten werd gebaseerd op de ontreddering van de financiële dienst van de petroleumleverancier, terwijl het verhogingsbeding steun vond in de personeels- en administratieve lasten die de wanbetaling zou veroorzaken. In dezelfde zin: Hof Brussel, 22 april 1976.

worden beschouwd. Zij neemt er genoeg mee vast te stellen dat het verhogingsbeding betrekking heeft op schade die de schuldeiser heeft geleden¹¹. In de hierbij afgedrukte gevallen wordt aldus gewag gemaakt van de volgende schadeposten waaraan de schuldeiser ten gevolge van de wanbetaling kan blootstaan :

- personeels- en administratiekosten, vooral voor invordering¹² ;
- muntontwaarding¹³ ;
- belemmering voor de schuldeiser zelf handel te drijven¹⁴ ;
- onttreding van het financieel beheer van de schuldeiser¹⁵ ;
- niet-tijdig kunnen beschikken over de gelden¹⁶ ;
- renteverlies¹⁷ ;
- uitbetaling van commissies en/of lonen¹⁷.

Opvallend in deze opsomming is de afwezigheid van de kosten voor gerechtelijke invordering, vooral dan de honoraria van de advocaat. Ofschoon de ruime bewoordingen van de desbetreffende schadebedingen het niet verhinderden, wordt slechts in één beslissing hiervan melding gemaakt. Het beding had de gerechtskosten uit het forfait uitgesloten : daarom maakte het geen doublure uit met de rechtsplegingsvergoeding¹⁸. Het stilzwijgen van de rechtspraak ten aanzien van de kosten voor gerechtelijke invorderingen is ongetwijfeld een lacune daar ook deze in de raming en vergelijking moeten worden begrepen. Ten aanzien van de muntontwaarding kan enige aarzeling bestaan daar, overeenkomstig art. 1895 B.W., met deze geen rekening wordt gehouden. Daar het evenwel geoorloofd is de gevolgen van de muntontwaarding op de schuldenaar af te wentelen, is het redelijk ook deze schadefactor in aanmerking te nemen. Renteverlies zal eveneens in rekening kunnen worden gebracht op voorwaarde dat geen vertragsinteressen worden gevorderd. Vooral de personeels- en administratieve kosten, en voor zover relevant de onttreding van het financieel beheer van de schuldeiser blijken de belangrijkste schadegegevens te zijn.

c. *Evaluatie van deze schade volgens het gemene recht*

De derde stap, na de vaststelling van de gevallen van wanprestatie, en van de schadelijke gevolgen waarop het schadebeding betrekking heeft, bestaat erin te bepalen welke de schadevergoeding zou kunnen zijn die, overeenkomstig de regelen van gemeen recht, zou kunnen worden opgelegd voor bedoelde gevallen van wanprestatie en bedoelde schadelijke gevolgen. Daarbij zal men alle schade in rekening brengen, en niet enkel die schade die volgens de suppletiefrechtelijke regelen zou kunnen worden verhaald¹⁹. De vraag heeft vooral belang voor de proceskosten in de ruime zin van het woord : in België is het ongebruikelijk het honorarium van de eigen advocaat op de tegenpartij te verhalen. Nochtans zou een beding, waarbij de in gebreke blijvende partij het honorarium te laste neemt, geoorloofd zijn. Daarom zal men, voor de geoorloofdheid van het schadebeding, ook hiermede rekening moeten houden.

d. *De vergelijking van beide vergoedingswijzen*

De vierde stap is de vergelijking tussen de conventionele vergoeding en de gemeenrechtelijke. De eerste zou nooit groter mogen zijn dan de tweede. Is dit zo, dan is de conventionele regeling meer dan vergoeding van schade, en dus ongeoorloofd. De theorie is klaar en eenvoudig, de praktijk veel minder.

In sommige gevallen kan de toets worden teruggebracht tot een juridische redenering.

Aldus zal het schadebeding steeds ongeldig zijn wanneer het betrekking heeft op een geval van wanprestatie dat nooit schade kan veroorzaken, of waarin het vorderen van schade niet geoorloofd zou zijn²⁰. De afwezigheid van werkelijk geleden schade kan daarentegen geen grond zijn om het beding ongeoorloofd te verklaren : alleen potentiële schade wordt in aanmerking genomen²¹.

Schadebedingen hebben soms betrekking op gevallen van wanprestatie, of op schadeposten die terzelfder tijd worden beheerst door een andere schaderegeling, zij het een schadebeding of een gemeenrechtelijke regeling. Dan moet een van beide wijken : een zelfde schade kan immers niet twee

¹¹ Vgl. Hof Antwerpen, 19 januari 1976 : "Het bestaan van schade staat vast, al was het maar wegens administratiekosten..."

¹² Hof Brussel, 24 maart 1976 ; Hof Brussel, 14 april 1976 ; Hof Brussel, 22 april 1976 ; Kh. Brussel, 7 mei 1976.

¹³ Hof Antwerpen, 19 januari 1976 ; Kh. Brussel, 7 mei 1976.

¹⁴ Kh. Brussel, 7 mei 1976.

¹⁵ Hof Brussel, 24 maart 1976.

¹⁶ Hof Brussel, 14 april 1976.

¹⁷ Hof Antwerpen, 19 januari 1976.

¹⁸ Hof Brussel, 14 april 1976, waar de verhoging bedongen was voor inningskosten, onverminderd de gerechtskosten.

¹⁹ Anders nochtans Hof Brussel, 22 april 1976, waar enkel van voorzienbare schade sprake is.

²⁰ Aanvaard wordt dat een schadebeding dat tot voorwerp heeft de schade te vergoeden ook in geval van niet-uitvoering van de hoofdverbintenis wegens overmacht, rechtsgeldig is (Cass., 3 november 1955, *Pas.*, 1956, I, 202, anders : Kh. Brussel, 6 augustus 1973, *J.T.*, 1973, 639).

²¹ Vgl. Cass., 1 februari 1934, *Pas.*, 1974, I, 576 ; zie nochtans Kh. Brussel, 7 mei 1976, waar uitdrukkelijk wordt verwezen naar de werkelijke schade.

maal worden vergoed²². Men zal de wil van de partijen als leidraad nemen om de ene, dan wel de andere regeling toe te passen. De bijzondere regeling wordt verkozen boven de algemene: aldus verkiest men het schadebeding boven de algemene, gemeenrechtelijke regeling, die krachtens de overeenkomst in werking werd gehouden.

Vertragingsinteressen worden dikwijls uitdrukkelijk bedongen. Zij vergoeden de schade voor te late uitvoering van de overeenkomst, vooral voor te late betaling. Werd een algemeen schadebeding ten aanzien van wanbetaling samen met vertragingsinteressen bedongen, dan zal dit geen dubbele vergoeding van een zelfde schade uitmaken, doch dan zal men het schadebeding moeten ontleiden in die zin dat het betrekking heeft op alle vormen van schade, die van te late betaling uitgezonderd²³. De toetsing aan de geoorloofde oorzaak zal eveneens met deze omstandigheid rekening moeten houden.

Blijkt dat het schadebeding toch wel enige schade dekt, dan is de toepassing van de regel heel wat deliquer.

Onbelangrijk is of er in het gegeven geval van wanprestatie enige schade werd aangericht. De rechtspraak neemt soms hiermee genoegen:

"Overwegende dat het bestaan van schade, al was het maar wegens administratiekosten, inflatie, uitbetaling van commissies en/of lonen en renteverlies, vaststaat en de bedoeling van het door de wet voorziene forfaitaire schadebeding juist is, de bewijsmoeilijkheden nopens de hoegrootheid van de schade te vermijden"²⁴.

Wordt op deze basis alleen het schadebeding goedgekeurd, dan steunt dit op de redenering dat er voor het beding enige oorzaak is. De leer van het Hof van Cassatie is niet gebaseerd op "afwezigheid van oorzaak", wat zou inhouden dat het vaststellen van enige oorzaak voldoende zou zijn om het beding te valideren, ongeacht de verhouding tussen oorzaak en beding. Daarentegen steunt deze leer op de ongeoorloofde oorzaak, namelijk de vergoeding die ongeoorloofd is omdat ze voor meer staat dan de potentiële schade. De overweging dat het schadebeding eveneens strekt tot vereenvoudiging van de bewijsvoering is hieraan vreemd: noch het voorhanden zijn van schade, noch de bepaling ervan, doch de omvang in verhouding tot de potentiële schade is de toetssteen. De wil van de partijen kan hier geen afbreuk doen aan wat de openbare orde verbiedt²⁵.

Bij de toetsing moet rekening worden gehouden

met de gehele schade die, onder alle vormen, kan voortvloeien uit de wanprestatie. Dikwijls neemt de werkelijke schade toe naarmate de wanprestatie voortduurt: men zal dan met de maximale schade rekening moeten houden. Aldus het verhogingsbeding bij wanbetaling. Onmiddellijk na het eisbaar worden van de forfaitaire verhoging is deze aanmerkelijk hoger dan de werkelijke, of zelfs de potentiële schade op *dat* ogenblik. Het schadebeding betreft evenwel ook voortdurende wanprestatie, zodat eerst later intredende schade-elementen in rekening kunnen worden gebracht: inningskosten (administratie, personeel), gerechtelijke kosten (honoraria, enz.). Het dilemma waarvoor de Rechtbank van Koophandel te Brussel zich geplaatst voelde, steunde op een verkeerd uitgangspunt, namelijk "dat de conventionele verhoging slechts werkelijke schade mag vergoeden"²⁶.

Theoretisch zou de toetsing van een schadebeding aan de leer van het arrest van 1970 een eenvoudige vergelijkingskwestie moeten zijn. Aan de ene zijde: het schadebeding. Aan de andere zijde: de som van de vergoedingen die maximaal verschuldigd zouden zijn op grond van het gemene recht ten gevolge van het bedoelde geval van wanprestatie. Helt de balans in de richting van de gemeenrechtelijke vergoedingen dan is het beding een schadebeding, helt de balans in de andere richting, dan is het een strafbeding, en ongeoorloofd.

In de praktijk gebeuren de zaken enigszins anders. De rechters stellen vast dat het schadebeding op bepaalde schadeposten betrekking had, en, zonder deze hoe dan ook te evalueren of te vergelijken met de verhoging, verklaren zij dat "niet bewezen is dat het bedongen percentage buiten alle verhouding staat met de bij de totstandkoming van het contract voorzienbare schade"²⁷ of nog, dat het schadebeding geen voordeel bezorgt "buiten elke verhouding t.o.v. de reële schade die uit de niet-uitvoering van het contract kon voortvloeien"²⁸.

Deze vaststellingswijze schenkt weinig voldoening. Vooreerst kan zij de indruk wekken dat de conventionele vergoeding groter mag zijn dan de gemeenrechtelijke, als er tussen beide maar geen grove wanverhouding bestaat. Dit is onverenigbaar met de leer van het arrest van 1970: de conventionele vergoeding mag niet groter zijn dan de juist geschatte, gemeenrechtelijke. Verder staat men hier voor een belangrijke lacune in de motivering van de feitenrechter. Deze is vooral toe te schrijven aan de partijen, die te kort schieten in hun motiverings- en bewijstaak. Eerst nadat enige omschrijving werd gegeven, én van de bedoelde gevallen van wanprestatie én van de vergoede schadeposten zal de rech-

²² Vgl. Cass., 29 oktober 1964, *Pas.*, 1965, I, 217.

²³ Aldus terecht Hof Brussel, 22 april 1976.

²⁴ Hof Antwerpen, 19 januari 1976.

²⁵ Vandaar dat aan de afwezigheid van protest tegen de factuur waarop het schadebeding voorkwam geen gevolgen kunnen worden verbonden. Anders: Hof Brussel, 14 april 1976.

²⁶ Kh. Brussel, 7 mei 1976.

²⁷ Hof Brussel, 22 april 1976.

²⁸ Hof Antwerpen, 19 januari 1976.

ter, op basis van een steeds weliswaar onprecies blijvende raming, de vergelijkingstoets kunnen doorvoeren. Aldus zou kunnen worden vermeden dat een fors verhogingsbeding wordt gevalideerd, onder de motivering dat het de personeels- en administratiekosten van de schuldeiser dekt, terwijl hiervoor geen enkele cijfermatige grondslag wordt aangevoerd, en verder vaststaat dat vele andere schadelementen krachtens afzonderlijke schadebedingen o.m. als vertragsinteressen uit de vergelijking moeten worden geweerd²⁹.

Enig nader toezicht op de schadebedingen zal kunnen leiden tot een meer evenwichtige toepassing ervan, minstens in eenvoudiger gevallen als de hier bedoelde verhogingsbedingen.

§ 3. De nieuwe Franse wetgeving

Tot voor de Wet van 9 juli 1975 was de toestand in Frankrijk nagenoeg dezelfde als in België. De wetbepalingen waren dezelfde en de toepassing liep grotendeels parallel. Anders dan het Belgische Hof, heeft het Franse Hof van Cassatie nooit kennis genomen van het argument als zou een strafbeding ongeoorloofd zijn wanneer het geen vergoeding van schade kon zijn. De gunstige houding van de Franse rechtspraak inzake dwangsommen laat vermoeden dat het verbod van burgerlijke straffen in Frankrijk niet zou worden onderschreven.

Misbruiken met strafbedingen zijn er blijkens de rechtspraak evenzeer als in België. Een type kwam bijzonder in de belangstelling: het gaat om de strafbedingen in leasing- of rentingovereenkomsten, waarbij wanbetaling van één huurtermijn alle nog te verschijnen termijnen eisbaar maakt. Onverminderd dit strafbeding, is de lessor, als huurder, nog gehouden het gehuurde goed terug te geven. Meer-

²⁹ Bv. Hof Brussel, 14 april 1976: een forfaitaire verhoging van 20 % ter dekking van de "inningskosten", de gerechtskosten en vertragsinteressen niet inbegrepen.

dere aanvallen op deze bedingen zijn zonder resultaat gebleven. Het Hof hield het bij de strikte onveranderlijkheid³⁰.

Op aandringen van diverse zijden besliste de regering de volgende dwingende regeling in het Burgerlijk Wetboek in te voeren³¹:

1° Aan art. 1152, dat de principiële onveranderlijkheid van het strafbeding bepaalt, wordt een alinea toegevoegd waarbij de rechter de macht wordt verleend de straf te matigen, of te verhogen indien deze manifest excessief of belachelijk is.

2° Art. 1231, dat toestond strafbedingen bepaald voor totale wanprestatie te proportioneren in geval van gedeeltelijke uitvoering, wordt verheven tot regel van dwingend recht terwijl het proportioneringsrecht wordt omschreven als de vermindering van de straf in verhouding tot het voordeel dat de gedeeltelijke uitvoering aan de schuldeiser heeft bezorgd. De aldus geproportioneerde straf kan evenwel nog onredelijk zijn, zodat het matigingsrecht als bedoeld in art. 1152 van toepassing blijft.

Aldus is de Franse wetgever enigszins de weg opgegaan die eveneens door de Benelux-ontwerpeveneenkomst betreffende het boetebeding is ingeslagen³². Men kan slechts hopen dat de Belgische wetgever deze langverwachte versoepeling eerlang zal invoeren.

E. WYMEERSCH
Docent U.I.A.

³⁰ Zie desbetreffend: E. WYMEERSCH, "Het strafbeding in leasingovereenkomsten", *Rev. Banque*, 1973, 441 e.v.; G. DELVOIE, "Het strafbeding in financieringshuurcontracten (leasing)", *B.R.H.*, 1973, 523, en de talrijke in deze studies voorkomende verwijzingen naar de Franse rechtspraak.

Voor de Belgische rechtspraak: Rb. Brussel, 21 november 1972 en 31 januari 1973, *Rev. Banque*, 1973, 549 e.v.

³¹ Wet 75-597 van 9 juli 1975, *Journal officiel*, 10 juli 1975; *J.C.P.*, 1975, III, 43064; voor commentaar zie o.m. B. BOCCARA, "La réforme de la clause pénale: conditions et limites de l'intervention judiciaire", *J.C.P.*, 1975, I, nr. 2742.

³² Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad, 25 juni 1970, *R.W.*, 1973-74, 1740.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 7 NOVEMBER 1975
Voorzitter: de h. de Vreese
Raadsheer-rapporteur: de h. Gerniers
Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts
Advocaten: mrs. Bayart en Houtekier

Makelaar en commissionair—Recht van de makelaar op provisie indien de transactie door zijn bemiddeling tot stand komt.

Bij overeenkomst van 18 februari 1971 werd makelaar A door eigenaar B belast met het zoeken van een koper voor een onroerend goed; bedongen werd dat B, "indien de verkoop door bemiddeling van A geschiedt", een provisie van 3 % op de prijs zou betalen. Dank zij de bemiddeling van A deed gegadigde C een bod van 2.060.000 fr., dat door B werd aanvaard; tussen B en C werd overeengekomen, dat C de aan de makelaar verschuldigde provisie zou betalen. Het goed werd evenwel later op vervolging van een hypothecaire schuldeiser in openbare verkoping aan C toegewezen voor 1.900.000 fr.

Uit de vaststelling dat C de eigendom van het goed tenslotte heeft verkregen ingevolge een toewijzing op vervolging van de hypothecaire schuldeiser en geenszins door de bemiddeling van makelaar A, mocht de rechter afleiden, dat deze geen aanspraak kon maken op de provisie. De in de overeenkomst van 18 februari 1971 gestelde voorwaarden sluit immers in dat door de bemiddeling van de makelaar een verkoop van onroerend goed tot stand komt waardoor de koper uiteindelijk in het bezit komt van het verkochte goed en die zijn normaal effect sorteert, dit is een verkoop met nuttig gevolg ten aanzien van iedereen.

De Duve t/ V.Z.W. Syndicaat der Druknijverheid
van Antwerpen

Gelet op het bestreden arrest, op 3 april 1974 door het Hof van beroep te Brussel gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1319, 1320, 1322, 1353 van het Burgerlijk Wetboek en 25 van het Wetboek van koophandel,

doordat, na geconstateerd te hebben dat tussen dame De C. en dame Pungs, rechtsvoorgangster van eiser en handel drijvende onder de benaming "Firma A. De Duve", op 18 februari 1971 een overeenkomst werd gesloten waarbij voormelde firma belast werd met het vinden van een koper voor een onroerend goed toebehorende aan dame De C. en gelegen te Antwerpen aan de Dambruggestraat, 60, dat dame De C. zich ertoe verbond aan gezegde firma een commissieloon van 3 % op de bekomen verkoopprijs te betalen, vermeerderd met de belasting op de toegevoegde waarde, indien de verkoop geschiedde door bemiddeling van gezegde firma of indien deze bewees dat zij aan de koper of zijn afgevaardigde een toegangkaart voor het eigendom afgeleverd had, dat op 31 maart 1971 in een in duplo opgesteld ontwerp-contract verweerster voor het bovenbeschreven pand, inbegrepen het mobiel, aan dame De C. een bod deed van 2.060.000 frank, dat dit aanbod dezelfde dag door verkoopster De C. voor aanvaarding ondertekend werd, dat dienvolgens tussen deze laatste en verweerster een geldige verkoopovereenkomst tot stand kwam, dat het bewezen was dat voormelde firma aan verweerster een toegangkaart tot het goed had afgeleverd, en dat de kwestieuze verkoop door haar bemiddeling gesloten werd, dat derhalve de firma A. De Duve in beginsel gerechtigd was op de betaling door haar medecontractante dame De C. van het bedongen commissieloon, en dat in de overeenkomst van 31 maart 1971 tussen verweerster en dame De C. bedongen was dat verweerster het aan de firma A. De Duve verschuldigde commissieloon, vermeerderd met de belasting op de toegevoegde waarde, zou betalen, het arrest de door dame Pungs tegen verweerster ingestelde vordering strekkende tot het horen veroordelen van verweerster om bedoeld commissieloon vermeerderd met gezegde belasting te betalen, ongegrond verklaart, zulks om de redenen dat voormeld beding in de overeenkomst van 31 maart 1971 overeenkomstig de wederzijdse bedoeling van de contracterende partijen moet worden begrepen in die zin dat bedoeld commissieloon door de koper verschuldigd was ingeval de verkoop uitgevoerd werd,

dat ten deze het verkochte goed niet geleverd werd doch integendeel het voorwerp uitmaakte van een tweede verkoop, namelijk een openbare verkoop waarbij op 5 oktober 1971 het goed aan verweerster werd toegewezen tegen de prijs van 1.900.000 frank, en dat derhalve de eerste verkoop stilzwijgend door partijen als ontbonden werd beschouwd zodat van uitvoering ervan geen sprake is,

terwijl, eerste onderdeel, in de tussen verweerster en dame De C. gesloten overeenkomst van 31 maart 1971 bedongen werd dat het aan de firma A. De Duve verschuldigde commissieloon plus de belasting op de toegevoegde waarde door verweerster betaald zou worden, maar niet bedongen werd dat die verbintenis slechts gold voor het geval dat de verkoop niet alleen zou worden gesloten, maar daarenboven zou worden uitgevoerd, zodat het arrest, door gezegd beding aan een voorwaarde te onderwerpen, welke in voormelde overeenkomst niet werd bepaald, de bewijskracht miskent welke door de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek aan gezegde overeenkomst wordt gehecht,

tweede onderdeel, indien weliswaar overeenkomstig de artikelen 1353 van het Burgerlijk Wetboek en 25 van het Wetboek van koophandel, de rechters een bewijs door getuigen en vermoedens hadden mogen aanvaarden voor het bestaan van gezegde, niet in voormelde akte vermelde voorwaarde, niettemin, nu het arrest op geen enkel dergelijk bewijs door getuigen of vermoedens steunt om gezegde bijkomende voorwaarde in aanmerking te nemen, hieruit volgt dat de beslissing, waardoor de rechters iets aan de inhoud van voormelde overeenkomst van 31 maart 1971 hebben toegevoegd, niet naar het vereiste van artikel 97 van de Grondwet, is gemotiveerd :

Overwegende dat het arrest vaststelt dat : 1. bij overeenkomst van 18 februari 1971 de voormalige eigenares "de firma A. De Duve aanzocht voor kwestieuze eigendom een koper te vinden" en zich tot betaling van een commissieloon verbond "indien de verkoop geschied is door de bemiddeling van voornoemde firma", 2. luidens de overeenkomst van 31 maart 1971, verweerster een bod deed, dat door de eigenares voor aanvaarding werd ondertekend, en de verplichting aanging voormeld commissieloon te betalen, 3. ingevolge proces-verbaal van uiteindelijke toewijzing van 5 oktober 1971 bij inbeslagneming op vervolging van de hypothecaire schuldeiser, het goed in openbare verkoping aan verweerster werd toegewezen, 4. die verkoop "uiteraard buiten de bemiddeling van de firma A. De Duve geschiedde en niets gemeen heeft met de litigieuze verkoop van 31 maart 1971 die door beide partijen stilzwijgend als ontbonden werd beschouwd ;

Overwegende dat uit de vaststelling dat verweerster de eigendom van het kwestieus goed tenslotte verkregen heeft ingevolge een toewijzing op vervolging van de hypothecaire schuldeiser en geenszins door de bemiddeling de firma A. De Duve, het arrest mocht afleiden dat deze geen aanspraak kon maken op het litigieuze commissieloon ;

Overwegende dat de in de overeenkomst van 18 februari 1971 gestelde voorwaarde, luidens welke het commissieloon verschuldigd is "indien de verkoop geschied is door de bemiddeling van voornoemde firma", immers

in zich sluit dat door de bemiddeling van voornoemde firma een verkoop van onroerend goed tot stand komt waardoor de koper uiteindelijk in het bezit komt van het verkochte goed en die zijn normaal effect sorteert, dit is een verkoop met nuttig gevolg ten aanzien van iedereen ;

Overwegende dat het arrest, ook al gewaagt het van gemis aan uitvoering, klaarblijkelijk van bovenstaand standpunt uitgaat en dienvolgens van voormeld beding, waarvan verweerster in de overeenkomst van 31 maart 1971 de verplichting heeft op zich genomen, een juiste interpretatie maakt ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiser in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 26 MEI 1976

Voorzitter-rapporteur : de h. Naulaerts

Advocaat-generaal : de h. Lenaerts

Advocaten : mrs. Dasse en Houtekier

Ondernemingsraad—Veiligheidscomité—Beroep bij de arbeidsrechtbank tegen het opmaken van de kiezerslijsten—Vorm—Mondeling of schriftelijk—Ondertekening—Niet op straffe van nietigheid voorgeschreven—Geen rechtspleging op verzoekschrift in de zin van art. 1025 Ger.W.

Het beroep bij de arbeidsrechtbank tegen het opmaken van de kiezerslijsten voor de ondernemingsraad en het veiligheidscomité wordt mondeling of schriftelijk ingesteld.

Iedere akte van rechtspleging moet weliswaar de elementen bevatten waaruit haar regelmatigheid blijkt, maar geen wets- of reglementsbepaling schrijft voor, dat bij een schriftelijk ingesteld beroep het geschrift op straffe van nietigheid ondertekend moet zijn.

De ter zake geldende procedureregeling is geen rechtspleging op verzoekschrift in de zin van art. 1025 Ger.W., en de bepalingen betreffende deze laatste rechtspleging, inzonderheid art. 1026, 5°, vinden hier geen toepassing.

Nu de wet de nietigheid wegens een verzuim of onregelmatigheid betreffende de ondertekening van de akte niet uitdrukkelijk heeft bevolen, kan het geschrift niet met toepassing van art. 860 Ger.W. nietig worden verklaard. Art. 862 wijkt af van art. 861, maar doet geen afbreuk aan het in art. 860 bepaalde, en is evenmin de door art. 860 vereiste wetsbepaling die de ondertekening van de akte op straffe van nietigheid voorschrijft.

Algemeen Belgisch Vakverbond t/ Vrije Universiteit
Brussel

Conclusie van de advocaat-generaal Lenaerts

Het vonnis verklaart de akte tot inleiding van het geding, dat eiser heeft ingesteld tegen de kiezerslijsten voor de verkiezing van de werknemersafgevaardigden in de ondernemingsraad en het veiligheidscomité, nietig, omdat die akte door eiser niet is ondertekend. De rechtbank baseert deze beslissing op artikel 862, § 1, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek, luidens hetwelk, aldus het vonnis, "elk verzuim in verband met de ondertekening van de akte de nietigheid ervan met zich meebrengt" ; en luidens § 2 van dit artikel wordt deze nietigheid "uitgesproken door de rechter, zelfs ambtshalve".

Eiser voert aan dat de in artikel 862, § 1, opgesomde verzuimen en onregelmatigheden met toepassing van artikel 860 echter maar tot nietigheid leiden, indien zulks uitdrukkelijk door de wet is voorgeschreven, wat ten deze niet het geval is.

Artikel 10 van de koninklijke besluiten van 18 februari 1971, die de desbetreffende procedure regelen, bepaalt inderdaad alleen dat het beroep "mondeling of schriftelijk" wordt ingesteld.

De bestreden beslissing is dus alleen wettig gerechtvaardigd, indien

— ofwel de nietigheid van een niet ondertekende akte van rechtspleging uit artikel 862, § 1, 2°, zelf voortvloeit, wat de opvatting van de rechtbank blijkt te zijn ;

— ofwel een niet ondertekende akte geen akte is ;

— ofwel de nietigheid door een andere wetsbepaling is voorgeschreven, bijvoorbeeld door artikel 1026, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek, zoals verweerster bevoogt.

De stelling dat de nietigheid van een niet ondertekende akte van rechtspleging uit artikel 862, § 1, 2°, zelf voortvloeit, houdt in dat de in dit artikel opgesomde verzuimen en onregelmatigheden in elk geval tot nietigheid van de akte leiden, ook indien geen andere wetsbepaling de nietigheid ervan uitdrukkelijk beveelt, m.a.w. dat artikel 862, § 1, zelf de door artikel 860 vereiste wetsbepaling is, luidens welke de erin vermelde vormen op straffe van nietigheid zijn voorgeschreven.

Deze opvatting kan bezwaarlijk in overeenstemming worden gebracht met de tekst van artikel 862, § 1. Deze bepaalt immers alleen dat de regel van artikel 861 niet geldt voor de opgesomde verzuimen en onregelmatigheden.

Luidens artikel 861, waarop artikel 862, § 1, uitzondering maakt, kan de rechter een proceshandeling alleen dan nietig verklaren, indien het aangeklaagde verzuim of de aangeklaagde onregelmatigheid de belangen schaadt van de partij die de exceptie opwerpt.

De voorwaarde dat geen proceshandeling nietig kan worden verklaard, indien de wet de nietigheid ervan niet uitdrukkelijk heeft bevolen, wordt niet opgelegd door artikel 861, maar door artikel 860. En artikel 862 bepaalt niet dat de door laatstgenoemd artikel voorgeschreven regel niet geldt voor de in § 1 opgesomde verzuimen en onregelmatigheden. Evenmin bepaalt het dat de desbetreffende vormen in elk geval op straffe van nietigheid zijn voorgeschreven.

De opzet van de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de nietigheden is duidelijk :

1° Artikel 860 formuleert als eerste beginsel "geen nietigheid zonder tekst" ; en, zoals de Koninklijke Com-

missaris in zijn verslag schrijft, wil het ontwerp aan dit beginsel, overgenomen uit artikel 1030 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van 1806, "zijn absolute waarde teruggeven... Om die wil goed tot uiting te laten komen, voegt het ontwerp bij de oude tekst de woorden 'welke de verzuimde of onregelmatig verrichte vorm ook zij' "¹.

2° Artikel 861 voegt daaraan het tweede beginsel toe dat het verzuim of de onregelmatigheid de belangen van de partij die de exceptie inroep, moet schaden. In tegenstelling tot het bepaalde in artikel 860 is deze regel niet absoluut, want hij lijdt uitzondering in de gevallen bepaald in de artikelen 862 en 863.

Enige andere draagwijdte dan de uitzonderingen op de regel van artikel 861 opsommen hebben laatstgenoemde artikelen luidens hun uitdrukkelijke tekst niet, tenzij dat de rechter alleen in de gevallen bepaald in artikel 862 de nietigheid ambtshalve moet uitspreken. En de geschiedenis van de totstandkoming van deze bepalingen, inzonderheid het Verslag van de Koninklijke Commissaris en de verslagen van de Senaats- en Kamercommissies, bevatten geen enkele aanwijzing dat de wetgever een ruimere draagwijdte eraan heeft willen geven dan zij volgens de duidelijke tekst hebben, d.w.z. dat zij noch afwijken van de door artikel 860 geformuleerde regel "geen nietigheid zonder tekst" noch zelf voorschrijven dat bepaalde vormen op straffe van nietigheid in acht moeten worden genomen.

Herhaaldelijk heeft het Hof de absolute draagwijdte van de door artikel 860 geformuleerde regel dat de nietigheid van een proceshandeling uitdrukkelijk door de wet moet voorgeschreven zijn, bevestigd, m.n. in de arresten van 4 mei 1972², 26 oktober 1973³ en 13 september 1974⁴.

Enkele andere arresten zijn in dit opzicht weliswaar minder formeel, maar doen naar mijn gevoelen, niettemin toch geen afbreuk aan het beginsel.

Arresten van 2 en 9 december 1974⁵ vernietigen beslissingen van de commissie tot bescherming van de maatschappij, waarop de handtekening van de secretaris ontbreekt zonder vaststelling van de onmogelijkheid tot ondertekening, omdat door het ontbreken van die handtekening de beslissing geen authentiek kenmerk heeft. Het tweede arrest, dat het middel ambtshalve inroep, verwijst alleen naar de artikelen 12, 16 en 31 van de wet op de bescherming van de maatschappij, die respectievelijk de samenstelling van de commissie bepaalt, de aanwezigheid van de secretaris bij de beraadslaging voorschrijft en de strafrechtspleging toepasselijk verklaart. Het in het arrest van 2 december 1974 aangevoerde middel steunt bovendien op artikel 782 van het Gerechtelijk Wetboek, luidens hetwelk de vonnissen door de rechters en de griffier worden ondertekend. Noch dit laatste artikel, noch de overeenkomstige bepalingen van de artikelen 195bis en 234 van het Wetboek van Strafvordering bepalen evenwel dat dit vormvereiste op straffe van nietigheid is voorgeschreven. Geen van beide

arresten maken evenwel gewag van de artikelen 860 en 862 van het Gerechtelijk Wetboek.

Dat doet het arrest van 14 mei 1974⁶ wel. Dit acht deze artikelen niet geschonden door een arrest van het hof van beroep, dat de betekening van een akte van verzet nietig verklaart wegens een onregelmatigheid betreffende de vermelding dat het exploit aan de persoon is betekend, welke onregelmatigheid in artikel 862, § 1, 9°, is vermeld. Het arrest maakt evenwel geen gewag van enige andere wetsbepaling die de desbetreffende vermelding op straffe van nietigheid voorschrijft.

Kan men nu uit deze arresten afleiden dat de nietigheid wegens een in artikel 862, § 1, opgesomd verzuim of vermelde onregelmatigheid uit dit artikel zelf voortvloeit?

Vooreerst dient te worden opgemerkt dat zij niet in burgerlijke zaken maar in strafzaken zijn geweest.

Overigens maakt geen dezer arresten duidelijk melding van die stelling, zodat men ertoe zou moeten besluiten dat zij impliciet erin vervat ligt of a contrario eruit kan worden afgeleid. En dit lijkt toch wel bezwaarlijk, nu een dergelijke interpretatie onmiskenbaar zou ingaan tegen drie andere arresten inzake de weerslag van het ontbreken van handtekeningen op de geldigheid van de beslissingen van de commissie tot bescherming van de maatschappij.

Luidens de arresten van 3 september 1974, 21 januari 1975 en 20 augustus 1975⁷ kan het ontbreken van de handtekening van het lid-geneesheer en van het lid-advocaat de nietigheid van de beslissing niet tot gevolg hebben, wanneer het bestaan van de beslissing vaststaat. Het Hof had ongetwijfeld het tegendeel beslist, indien het van oordeel was geweest dat het ontbreken van een handtekening in elk geval tot de nietigheid van de beslissing leidt om de enkele reden dat artikel 862, § 1, 2°, melding maakt van het verzuim of de onregelmatigheid betreffende de ondertekening van de akte.

Ook al verplichten de artikelen 195bis en 234 van het Wetboek van Strafvordering en artikel 782 van het Gerechtelijk Wetboek de rechters tot ondertekening van de gewezen beslissingen, het ontbreken van een handtekening leidt niet tot de nietigheid, wanneer de wet de nietigheid ervan niet uitdrukkelijk beveelt.

Deze rechtspraak bevestigt duidelijk de stelling dat de nietigheid wegens het ontbreken van een handtekening op een akte van rechtspleging niet uitsluitend uit artikel 862 kan worden afgeleid maar, overeenkomstig de absolute regel van artikel 860, steun moet vinden in een andere wetsbepaling die de nietigheid uitdrukkelijk voorschrijft.

Alleen deze stelling is in overeenstemming met de opzet van de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de nietigheden, erkent de absolute draagwijdte van artikel 860 en geeft aan artikel 862 de betekenis die het volgens de duidelijke tekst ervan heeft.

Indien artikel 862, § 1, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek geen voldoende rechtsgrond vormt om een niet ondertekende akte nietig te verklaren, zou men de bestreden beslissing wettig gerechtvaardigd kunnen achten

¹ Verslag over de Gerechtelijke Hervorming, I, blz. 351.

² Arr. Cass., 1972, 824.

³ Arr. Cass., 1974, 234.

⁴ Arr. Cass., 1975, 53.

⁵ Arr. Cass., 1975, 388 en 427.

⁶ Arr. Cass., 1974, 1022.

⁷ Arr. Cass., 1975, 7, 568 en 1193.

door de beschouwing dat een niet ondertekende akte geen akte is. Deze redenering houdt de stelling in dat een stuk, waaraan een element dat voor zijn bestaan als akte onmisbaar is, ontbreekt, uit zichzelf nietig is en de nietigheid ervan niet door een uitdrukkelijke wetsbepaling bevolen moet zijn.

Zulke opvatting druist echter eveneens regelrecht in tegen de opzet van de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de nietigheden. Want de Koninklijke Commissaris beroept met veel nadruk dat artikel 860 tot doel heeft "de aanwending te verbieden van het begrip van substantiële formaliteit of van onbestaande handeling waardoor de rechtspraak zich het recht toe-kende, nietigheden uit te spreken waarmee de wet niet uitdrukkelijk dreigt"⁸.

Overigens is het zeer de vraag of voor de geldigheid van een akte wel degelijk altijd een handtekening is vereist. Uit de internationale wetgeving inzake arbitrage, die door België is bekrachtigd, blijkt dat dit niet het geval is.

Luidens artikel 1677 van het Gerechtelijk Wetboek, ingevoegd bij de wet van 4 juli 1972, behoort een overeenkomst tot arbitrage te zijn vervat in een door partijen ondertekend geschrift, of in andere hen bindende stukken, waarin zij blijk hebben gegeven van hun wil om het geschil aan arbitrage te onderwerpen.

Deze bepaling is de letterlijke weergave van artikel 2 van de eenvormige wet inzake arbitrage, gevoegd bij de Europese Overeenkomst ondertekend te Straatsburg op 20 januari 1966 en bekrachtigd door de genoemde wet van 4 juli 1972.

Bedoeling van deze bepaling is ongetwijfeld dat ook niet ondertekende geschriften een overeenkomst tot arbitrage kunnen vormen. Want luidens de memorie van toelichting bij het ontwerp dat tot de wet van 4 juli 1972 heeft geleid, heeft het Comité van deskundigen, dat het ontwerp van eenvormige wet heeft opgesteld, "geoordeeld dat een uitwisseling van brieven, telegrammen of teleberichten een 'stuk' kunnen zijn in de zin van artikel 2"⁹. En in het Kamerverslag lezen wij: "Onder de andere stukken dan de door partijen ondertekende schriften komen voor: de teleberichten, vliegtuigbiljetten en andere niet ondertekende stukken die de rechtbanken als bindend voor de partijen erkennen"¹⁰.

Door de bekrachtiging bij de wet van 5 juni 1975, van het verdrag over de erkenning en tenuitvoerlegging van buitenlandse scheidsrechterlijke uitspraken, opgemaakt te New York op 10 juni 1958, erkent België de schriftelijke overeenkomst tot arbitrage. En luidens artikel 2, lid 2, wordt onder "schriftelijke overeenkomst" verstaan een compromis of beding in een overeenkomst of een akte van compromis, ondertekend door partijen, of vervat in gewisselde brieven of telegrammen¹¹.

Voor de toepassing van het Europees Verdrag inzake de internationale handelsarbitrage, opgemaakt te Genève op 21 april 1961 en bekrachtigd door de wet van 19 juli 1975, moet de overeenkomst tot arbitrage eveneens schriftelijk worden aangegaan en kan dat geschrift niet

alleen bestaan uit een ondertekend contract, gewisselde brieven of telegrammen, maar ook vervat zijn in telexberichten¹².

Deze wetgeving toont duidelijk aan dat ook een niet ondertekend geschrift een rechtsgeldige akte kan zijn. Het vereiste van een geschrift houdt dus niet in dat dit geschrift noodzakelijk ondertekend moet zijn. Wanneer derhalve artikel 10 van de koninklijke besluiten van 18 februari 1971 bepaalt dat het beroep mondeling of schriftelijk wordt ingesteld, moet onder geschrift niet noodzakelijk worden verstaan een ondertekende brief of een ondertekend verzoekschrift. M.a.w. het vereiste van een geschrift — en zelfs dat is ten deze nog niet noodzakelijk — is niet hetzelfde als het vereiste van een brief of verzoekschrift.

Luidens uw arrest van 14 maart 1975¹³ volgt uit een bepaling zoals artikel 26 van de wet van 26 juni 1963, luidens hetwelk het hoger beroep tegen de beslissing van de Raad van de Orde van Architecten bij aangetekende brief moet worden ingesteld, noodzakelijk dat het beroep moet ondertekend zijn. Het arrest overweegt dat iedere akte van rechtspleging in zichzelf de elementen moet bevatten die van haar regelmatigheid doen blijken; "dat een brief, om rechtsgeldig te zijn, ondertekend moet zijn; dat immers de ondertekening een essentieel bestanddeel is van de brief, onmisbaar voor zijn bestaan zelf".

Maar de handtekening is geen onmisbaar element voor het bestaan van gelijk welk geschrift, zodat het loutere vereiste dat een beroep schriftelijk kan worden ingesteld niet noodzakelijk inhoudt dat het geschreven beroep ondertekend moet zijn.

Overigens heeft het Hof niet op grond van de aangehaalde overwegingen alleen besloten tot de nietigheid van een niet ondertekende brief, waarbij het hoger beroep werd ingesteld. Alvorens de beslissing die de nietigheid van zulk hoger beroep ambtshalve uitspreekt, overeenkomstig artikel 862, §§ 1, 2°, en 2, wettig te verklaren, stelt het Hof vast dat uit artikel 26 van de wet van 26 juni 1963 "blijkt dat het hoger beroep, op straffe van nietigheid, bij aangetekende brief dient te worden ingesteld".

En omdat een niet ondertekende brief geen brief is, vindt het Hof in deze op straffe van nietigheid voorgeschreven verplichting de krachtens artikel 860 onontbeerlijke wetsbepaling die de nietigheid uitdrukkelijk beveelt, om de akte met toepassing van artikel 862 ambtshalve nietig te verklaren.

Overeenkomstig deze rechtspraak zou het beroep in onderhavige zaak maar nietig kunnen worden verklaard, indien de procedureregeling zou bepalen dat het beroep op straffe van nietigheid bij brief of verzoekschrift moet worden ingesteld. Aangezien artikel 10 van de koninklijke besluiten van 18 februari 1971 geen enkele vorm op straffe van nietigheid voorschrijft, ware het kennelijk in strijd met de duidelijke opzet van artikel 860 van het Gerechtelijk Wetboek, die in het arrest van 14 maart 1975 een bevestiging vindt, een niet ondertekende akte van rechtsingang nietig te verklaren om de enige reden

⁸ Verslag over de Gerechtelijke Hervorming, I, blz. 351.

⁹ Kamer, 1970-1971, *Gedr. St.*, nr. 988/1, blz. 11.

¹⁰ Kamer, 1971-1972, *Gedr. St.*, nr. 195/3, blz. 8.

¹¹ Senaat, 1974, *Gedr. St.*, nr. 283/2, blz. 2.

¹² Artikel 2.2, a, van het Verdrag; zie ook Kamer, 1973-1974, *Gedr. St.*, nr. 701/1, blz. 3.

¹³ Arr. Cass., 1975, 791.

dat zulke akte een voor zijn bestaan onmisbaar element ontbeert, te meer daar de handtekening voor het bestaan van een geschrift niet onmisbaar is.

Moet de nietigheid van een niet ondertekende akte uitdrukkelijk voorgeschreven zijn en heeft artikel 862, § 1, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek die draagwijdte niet, dan moet noodzakelijk worden uitgezien naar een andere wetsbepaling.

Verweerster meent deze te vinden in artikel 1026, 5°, van het Gerechtelijk Wetboek, luidens hetwelk het verzoekschrift op straffe van nietigheid vermeldt "de handtekening van de advocaat van de partij, tenzij de wet anders bepaalt".

Dit artikel kan evenwel maar worden ingeroepen, indien het beroep inzake de kiezerslijsten voor de ondernemingsraden en veiligheidscomités kan worden aangemerkt als een "rechtspleging op eenzijdig verzoekschrift" in de zin van het vierde deel, boek II, titel V, van het Gerechtelijk Wetboek, waarvan artikel 1026 deel uitmaakt.

Luidens artikel 1025 zijn de bepalingen van deze titel toepasselijk op de rechtsplegingen op verzoekschrift, behoudens in de gevallen waarin de wet er uitdrukkelijk van afwijkt. Op het eerste gezicht heeft dit artikel een zeer algemene draagwijdte en vindt het in de regel toepassing telkens als de wet bepaalt dat de vordering bij verzoekschrift wordt ingeleid. Het opschrift van titel V duidt evenwel uitdrukkelijk erop dat het alleen gaat om de inleiding en behandeling van de vordering op *eenzijdig* verzoekschrift. Zo noteert prof. Storme 29 artikelen van het Gerechtelijk Wetboek waarin in een specifieke verzoekschriftprocedure wordt voorzien, maar die procedure klaarblijkelijk toch niet valt onder de toepassing van de artikelen 1025 en volgende¹⁴. Het is dus kennelijk niet voldoende dat de wet van een verzoekschrift melding maakt, opdat titel V automatisch van toepassing zou zijn.

A fortiori geldt zulks, wanneer de wet niet bepaalt dat de vordering bij verzoekschrift moet worden ingeleid. En dit is ten deze het geval, aangezien het beroep zowel mondeling als schriftelijk kan worden ingesteld zonder aan enig vormelijk voorschrift onderworpen te zijn.

Titel V daarop toepasselijk maken zou integendeel tot gevolg hebben deze onvormelijke procedure te onderwerpen aan een aantal dwingende, deels op straffe van nietigheid voorgeschreven bepalingen, die duidelijk ingaan tegen de bedoeling deze rechtspleging zo eenvoudig mogelijk te houden.

Luidens artikel 1027 kan het verzoekschrift enkel door een advocaat worden ingediend, buiten de uitzonderingen waarin de wet uitdrukkelijk voorziet; en artikel 10 van de koninklijke besluiten van 18 februari 1971 voorziet niet uitdrukkelijk in zulke uitzondering. Bovendien moet het verzoekschrift in tweevoud worden ingediend, op zijn datum voor gezien worden getekend door de griffier en ingeschreven in het register der verzoekschriften. Onderaan op het verzoekschrift schrijft de verzoeker de inventaris over van de genummerde en ge-

bundelde stukken die hij erbij voegt. Luidens artikel 1029 wordt de beschikking in raadkamer gegeven.

Overigens bepaalt het door verweerster ingeroepen artikel 1026, 5°, dat het verzoekschrift ondertekend moet zijn, niet door de verzoeker of diens vertegenwoordiger, maar door de advocaat van de partij. Weliswaar heeft de Senaatscommissie daaraan toegevoegd "tenzij de wet anders bepaalt". Maar deze uitzondering hangt samen met de regel dat het verzoekschrift alleen dan niet door een advocaat moet worden ingediend, wanneer de wet het uitdrukkelijk bepaalt. En deze afwijking werd door de Senaatscommissie ingevoegd "omdat in sommige gevallen de vordering op niet tegensprekelijk verzoekschrift door een notaris of door een gerechtsdeurwaarder ondertekend kan worden"¹⁵.

De menigvuldige vormvoorschriften van de rechtspleging op verzoekschrift in de zin van de artikelen 1025 e.v. van het Gerechtelijk Wetboek kunnen dus moeilijk in overeenstemming worden gebracht met de opzet van de eenvoudige, soepele en snelle rechtspleging van de koninklijke besluiten van 18 februari 1971, inzonderheid artikel 10.

Is de besproken titel V daarop niet toepasselijk dan kan men ook artikel 1026, 5°, niet inroepen als wetsbepaling die de handtekening op straffe van nietigheid voorschrijft.

En bij ontstentenis van enige andere dergelijke wets- of reglementsbepaling kan de arbeidsrechtbank de akte tot inleiding van het geding niet nietig verklaren met toepassing van artikel 862, § 1, 2°.

Betekent dit nu dat de rechtbank gelijk welk geschrift in elk geval en onvoorwaardelijk als een geldig beroep moet aanvaarden, ook al ontbreekt daaraan een bepaald element, zoals de handtekening?

Ik meen het niet. Voor de geldigheid van het beroep is ten minste vereist dat uit enige mondelinge of schriftelijke verklaring blijkt dat een van de personen of organisaties die het recht hebben om beroep in te stellen, dit ook gedaan hebben en dat de rechter kan nagaan dat die verklaring werkelijk uitgaat van degene die zich als verzoeker aandient.

Bij het onderzoek daarvan kan de handtekening ongetwijfeld een belangrijk beoordelingselement zijn, maar zij is zeker niet het enige.

Wanneer bijvoorbeeld een geschrift weliswaar een handtekening draagt, maar de identiteit van de ondertekenaar niet kenbaar maakt, noch vermeldt of deze beroep instelt als werknemer van het bedrijf dan wel in naam van een representatieve organisatie, kan de rechter, bij ontstentenis van enig ander gegeven, in de onmogelijkheid verkeren vast te stellen dat het beroep is ingesteld door een persoon of een organisatie die daartoe krachtens artikel 10 van de koninklijke besluiten van 18 februari 1971 bevoegd is, en kan hij het beroep op die grond niet ontvankelijk verklaren.

Is het verzoekschrift daarentegen niet ondertekend, maar blijkt uit het geheel van de voorliggende gegevens onbetwistbaar door wie het beroep is ingesteld en in welke hoedanigheid en eventueel namens welke organi-

¹⁴ Noot onder artikel 1025 in *Gerechtelijk Wetboek met bijzondere wetten en besluiten*, E. Story-Scientia, Gent.

¹⁵ *Senaat*, 1964-1965, *Gedr. St.*, nr. 170, blz. 157.

satie hij optreedt, dan kan de rechter nagaan of het beroep uitgaat van een daartoe bevoegde werknemer of organisatie en kan hij het zonder bezwaar ontvankelijk verklaren.

Ieder geval moet dus in concreto beoordeeld worden en de geldigheid van het beroep moet uitsluitend getoetst worden aan de door artikel 10 gestelde voorwaarden, d.i. binnen vier dagen na de aanplakking of kennisgeving van de in artikel 9 bedoelde beslissing mondeling of schriftelijk ingesteld zijn door een betrokken werknemer of representatieve organisatie bij de arbeidsrechtbank van het rechtsgebied waarin de zetel van de onderneming is gevestigd.

Niet onverschillig welk geschrift is dus een geldig beroep, ook al draagt het een handtekening. Omgekeerd is een niet ondertekend geschrift niet noodzakelijk ongeldig. In onderhavige zaak zou de rechter bij de beoordeling hiervan bijvoorbeeld in aanmerking kunnen nemen dat het geschrift luidens zijn bewoordingen uitgaat van "het A.B.V.V.-Gewest Brussel, vertegenwoordigd door zijn gewestelijk secretaris" R. De Schutter, wiens naam en hoedanigheid is vermeld op de plaats waar normaal de handtekening had moeten staan en die bovendien een volmacht heeft ondertekend om namens de organisatie voor de rechtbank op te treden.

Acht de rechter deze elementen niet voldoende overtuigend, dan dient hij het beroep ongeldig te verklaren, omdat niet blijkt dat voldaan is aan de door artikel 10 van de koninklijke besluiten van 18 februari 1971 gestelde voorwaarden. Hij mag daarentegen niet als regel stellen dat een niet ondertekend verzoekschrift in elk geval nietig is met toepassing van artikel 862 van het Gerechtelijk Wetboek, omdat geen wetsbepaling die nietigheid uitdrukkelijk beveelt, zoals artikel 860 voorschrijft.

Eisers middel is dus gegrond.

Besluit : vernietiging.

Arrest

Gelet op het bestreden vonnis, op 3 april 1975 in laatste aanleg gewezen door de Arbeidsrechtbank te Brussel ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 10 van het koninklijk besluit van 18 februari 1971 tot regeling van de ondernemingsraden, 10 van het koninklijk besluit van 18 februari 1971 betreffende de aanwijzing van de personeelsafgevaardigden in de comités en arrondissementscomités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen, 860 en 862, inzonderheid de §§ 1, 2°, en 2, van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het vonnis de akte tot inleiding van het geding, ten deze het verzoekschrift van eiser van 24 maart 1975, ambtshalve nietig en derhalve zonder uitwerking verklaart bij toepassing van artikel 862, §§ 1, 2°, en 2, van het Gerechtelijk Wetboek om de reden dat dit verzoekschrift niet werd ondertekend door eiser,

terwijl noch de artikelen 10 van het koninklijk besluit van 18 februari 1971 tot regeling van de ondernemingsraden en 10 van het koninklijk besluit van 18 februari 1971 betreffende de aanwijzing van de personeelsafgevaardigden in de comités en arrondissementsco-

mités voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen, die bepalen dat het beroep van de betrokken representatieve werknemersorganisaties ingesteld tegen de beslissingen uitgesproken over de klachten betreffende de kiezerslijsten voor de sociale verkiezingen voor zulke raden en comités, mondeling of schriftelijk geschiedt, noch enige andere wetsbepaling op straffe van nietigheid voorschrijven dat het verzoekschrift tot inleiding van dit beroep door de betrokken representatieve organisaties ondertekend moet zijn ; luidens artikel 860 van het Gerechtelijk Wetboek, wat de verzuimde vorm ook zij, geen proceshandeling nietig kan worden verklaard indien de wet de nietigheid ervan niet uitdrukkelijk beveelt ; bijgevolg de arbeidsrechtbank het verzoekschrift van eiser van 24 maart 1975 niet mocht nietig en zonder uitwerking verklaren om de reden dat het niet door hem ondertekend was bij toepassing van artikel 862, §§ 1, 2°, en 2, van het Gerechtelijk Wetboek, dat weliswaar bepaalt dat de rechter wegens verzuim in verband met de ondertekening van de akte, de nietigheid zelfs ambtshalve uitspreekt, maar dat nochtans niet afwijkt van het principe van artikel 860 van het Gerechtelijk Wetboek dat in ieder geval vooraf nagekomen moet zijn, zodat artikel 862 van het Gerechtelijk Wetboek slechts toepassing vindt indien naar luid van artikel 860 van het Gerechtelijk Wetboek, de wet de nietigheid beveelt ;

Overwegende dat luidens artikel 10 van de koninklijke besluiten van 18 februari 1971 het beroep bij de arbeidsrechtbank tegen het opmaken van de kiezerslijsten voor de verkiezing van de ondernemingsraad en het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen "mondeling of schriftelijk" wordt ingesteld ;

Dat, zo weliswaar iedere akte van rechtspleging de elementen moet bevatten waaruit haar geldigheid blijkt, nochtans geen wets- of reglements-bepaling voorschrijft dat, wanneer het beroep schriftelijk wordt ingesteld, het geschrift op straffe van nietigheid ondertekend moet zijn ;

Dat de geldende procedureregeling geen rechtspleging op verzoekschrift is in de zin van artikel 1025 van het Gerechtelijk Wetboek en de bepalingen van titel V van boek II van het Vierde Deel, inzonderheid artikel 1026, 5°, van dit wetboek, hierop geen toepassing vinden ;

Overwegende dat, nu de wet de nietigheid wegens een verzuim of onregelmatigheid betreffende de ondertekening van de akte niet uitdrukkelijk heeft bevolen, het geschrift waarbij het beroep tegen het opmaken van de kiezerslijsten wordt ingesteld, met toepassing van artikel 860 van het Gerechtelijk Wetboek niet kan worden nietig verklaard ; dat artikel 862 afwijkt van de regel van artikel 861, maar geen afbreuk doet aan het bepaalde in artikel 860 en evenmin de door dit artikel vereiste wetsbepaling is die de handtekening van de akte op straffe van nietigheid voorschrijft ;

Overwegende dat de arbeidsrechtbank derhalve de akte tot inleiding van het geding niet kan nietig verklaren met toepassing van artikel 862, § 1, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek om de enkele reden dat bedoelde akte door eiser niet is ondertekend ;

Dat het middel gegrond is ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden vonnis ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing ;

Houdt de kosten aan, opdat erover door de feiten-rechter zou worden beslist ;

Verwijst de zaak naar de Arbeidsrechtbank te Leuven.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER — 19 JANUARI 1976

Voorzitter : de h. Meers

Raadsheren : de hh. Janssens en van Gelder

Advocaten : mrs. Dreessen en Luyten loco Stynen

1. Aanneming van werk—Reclameovereenkomst—Art. 1794 B.W.—Afwijkende overeenkomst—2. Boetebeding—Art. 1023 Ger.W.—Geldigheid.

1. De overeenkomst waarbij een reclamebureau opdracht krijgt advertenties te plaatsen in bepaalde tijdschriften of publikaties, wordt algemeen als een aannemingsovereenkomst beschouwd.

Art. 1794 B.W. is niet alleen toepasselijk op de aanneming van bouwwerken, maar ook op elke andere vorm van locatio operis faciendi. De partijen kunnen er evenwel van afwijken, zoals in het geval dat de overeenkomst ten minste voor een jaar wordt gesloten.

2. Art. 1023 Ger.W. is niet toepasselijk op een verhogingsbeding waarin de verhoging niet afhankelijk wordt gesteld van een gerechtelijke actie.

Geldig is het schadebeding dat een conventionele vastlegging van de schade inhoudt, geen burgerlijke straf wil opleggen en aan de schuldeiser geen voordeel bezorgt dat buiten elke verhouding is ten opzichte van de reële schade welke uit de niet-uitvoering van het contract kan voortvloeien.

Mr. Dreessen q.q. t/ F.

Gelet op de geregistreerde dagvaarding, op 31 januari 1974 betekend ten verzoeken van de P.V.B.A. Namco-Belgium, de betaling beogend van een met interesten en kosten te vermeerderen bedrag van 70.800 fr. (59.000 fr. wegens plaatsingen van advertenties en 12.800 fr. volgens verhogingsbeding) ;

Gelet op het vonnis waartegen hoger beroep, op tegenspraak geveld door de tweede kamer van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen, waardoor de vordering ten dele gegrond werd verklaard, nl. ten belope van 10.000 fr., de gerechtelijke interesten en de helft van de kosten ;

Gelet op het verzoekschrift in hoger beroep, ingediend ter griffie van het Hof van Beroep te Antwerpen op 2 april 1975 ;

Gelet op de akte van gedinghervatting ingediend ter griffie van het Hof van Beroep te Antwerpen op 6 juni 1975, door mr. L. Dreesen, handelend als curator van het faillissement van de P.V.B.A. Namco-Belgium, fail-

liet verklaard bij vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen van 21 mei 1975 ;

Overwegende dat de toelaatbaarheid van het hoger beroep niet bewist wordt en het verzoekschrift geen aanleiding geeft tot enige exceptie van nietigheid of ontoelaatbaarheid, die het Hof gebeurlijk van ambtswege zou dienen op te werpen ;

Overwegende dat geïntimeerde incidenteel beroep instelt, zeggend dat de eerste rechter ten onrechte een schadeloosstelling van 10.000 fr. heeft toegestaan ;

Overwegende dat geïntimeerde op 27 april 1973 aan de P.V.B.A. Namco schriftelijk opdracht gaf tot plaatsing van twee advertenties, op als inlegblad voor de telefoongids bedoelde bladen, voor Boekdeel 5, respectievelijk de zone Diest en Herentals-Turnhout aanduidend, dit tegen de prijs van 25.000 fr. per advertentie, plus 4.500 fr. B.T.W. (zie advertentieopdrachten ref. 5 E/2410/501 en 5 E/3290/501) ;

Overwegende dat de contracten golden voor het eerstvolgende uit te geven telefoonboek, en na één jaar stilzwijgend hernieuwbaar waren, behoudens tijdige opzegging per aangetekend schrijven ;

Overwegende dat geïntimeerde, kort na het ondertekenen van de contracten en wel op 10 mei 1973, aangetekend het volgende aan de P.V.B.A. Namco schreef : "Met deze ben ik zo vrij, tot onze spijt, bovenstaande advertentieopdrachten te annuleren, dit vanwege een misverstand van onzentwege" ;

Overwegende dat geïntimeerde volhoudt dat het niet beantwoorden van deze brief de instemming van de P.V.B.A. Namco met de annulering met zich gebracht zou hebben ;

Overwegende dat het hier geenszins ging om het bevestigen van wat partijen waren overeengekomen, noch om een bewering waarvan het niet beantwoorden als instemming zou kunnen worden geïnterpreteerd, maar om een louter eenzijdig intrekken van een overeenkomst, die kort voordien expliciet en schriftelijk was vastgesteld ;

Overwegende dat geïntimeerde dan ook in casu niet ernstig kon menen dat zijn medecontractant met de eenzijdige verbreking instemde ;

Overwegende dat de P.V.B.A. Namco de advertenties liet verschijnen en op 11 december 1973 twee facturen zond, elk ten belope van 29.500 fr. ;

Overwegende dat geïntimeerde deze twee facturen dadelijk, en wel op 13 december 1973, aangetekend terugzond er op wijzend dat hij de uitwerking van deze publiciteit uitdrukkelijk geannuleerd had op 10 mei 1973, erbij voegend : "Onlangs is er een drukproef door een afgevaardigde voorgelegd, deze is afgekeurd en is er nogmaals duidelijk gezegd dat deze advertentie niet gepubliceerd mag worden, ..." ;

Overwegende dat de P.V.B.A. Namco nadien tot dagvaarding overging ;

Overwegende dat de eerste rechter de stelling van geïntimeerde volgde, als zou artikel 1794 Burgerlijk Wetboek van toepassing zijn, volgens welk artikel de opdrachtgever de aanneming tegen vaste prijzen door zijn enkele wil kan verbreken, ook al is het werk reeds begonnen, mits hij de aannemer schadeloos stelt voor al zijn uitgaven, al zijn arbeid en alles wat hij bij die aanneming had kunnen winnen ;

Overwegende dat de eerste rechter van oordeel was — en hij op dit punt niet meer gevolgd wordt door geïntimeerde, die desbetreffend incidenteel beroep aantekende — dat de P.V.B.A. Namco, steeds in het raam van artikel 1794 Burgerlijk Wetboek, recht had op een schadeloosstelling van 10.000 fr., bedrag dat hij in billijkheid schatte ;

Overwegende dat het contract, waardoor een publiciteitsagent opdracht krijgt advertenties te plaatsen in bepaalde tijdschriften, publikaties enz. algemeen beschouwd wordt als een aannemingsovereenkomst (louage d'industrie, louage d'ouvrage, louage d'entreprise — zie o.a. R. Dekkers, *Handboek*, I, nr. 1103) ;

Overwegende dat tevens algemeen aanvaard wordt dat artikel 1794 Burgerlijk Wetboek niet uitsluitend van toepassing is op aannemingen van bouwwerken, doch ook op elke andere vorm van "locatio operis faciendi" ;

Overwegende dat artikel 1794 Burgerlijk Wetboek echter niet van openbare orde is (Dekkers, *op. cit.*, nr. 1107) ;

Overwegende dat er in casu door partijen van afgeven werd en de overeenkomst voor minstens één jaar werd gesloten, klaarblijkelijk om te beletten dat de opdrachtgever de gegeven opdracht eenzijdig zou kunnen intrekken, waardoor in de publiciteitstak, elke ernstige planning onmogelijk zou worden gemaakt ;

Overwegende dat de P.V.B.A. Namco dan ook terecht de advertenties voor de periode van één jaar liet drukken en verschijnen en de daarvoor overeengekomen prijs aanrekende ;

Overwegende dat de door partijen ondertekende overeenkomsten gesloten werden "onder de op de keerzijde vermelde voorwaarden", en op de achterzijde van de overeenkomst, waarvan geïntimeerde een exemplaar kreeg, o.a. staat : "Daarenboven zullen alle onbetaalde vervallen bedragen van rechtswege en zonder ingebrekestelling verhoogd worden met een forfaitair bedrag gelijk aan 20 % op de verschuldigde sommen ..." ;

Overwegende dat dit verhogingsbeding niet onder de toepassing valt van artikel 1023 Gerechtelijk Wetboek, daar de verhoging niet afhankelijk wordt gesteld van een gerechtelijke actie ;

Overwegende dat er in casu geen betwisting kan bestaan over de tegenstelbaarheid van het beding ;

Overwegende dat het partijen in principe toegelaten is zelf bij voorbaat het bedrag te bepalen dat de schuldenaar in geval van wanprestatie of vertraging verschuldigd zal zijn ;

Overwegende dat luidens artikel 1152 Burgerlijk Wetboek en op grond van het beginsel "overeenkomst-wet" het in het schadebeding bepaalde bedrag niet kan worden gewijzigd, behoudens de mogelijkheid waarvan sprake is in artikel 1231 Burgerlijk Wetboek ;

Overwegende dat er in casu geen gedeeltelijke uitvoering van zijn verbintenissen vanwege geïntimeerde is geweest, zodat artikel 1231 Burgerlijk Wetboek niet toepasselijk is ;

Overwegende, dat het bestaan van schade, al was het maar wegens administratiekosten, inflatie, uitbetaling van commissies en/of lonen en renteverlies, vaststaat en de bedoeling van het door de wet voorzien forfaitaire schadebeding juist is, de bewijsmoeilijkheden nopens de hoegrootheid van de schade te vermijden ;

Overwegende dat het schadebeding in het onderhavige geval een conventionele vastlegging van de schade is en geen burgerlijke straf wil opleggen en het geen voordeel aan de schuldeiser bezorgt, buiten elke verhouding t.o.v. de reële schade die uit de niet-uitvoering van het contract kon voortvloeien ;

Overwegende dat het beding derhalve in casu toegepast dient te worden en de oorspronkelijke vordering integraal gegrond was (over het schadebeding, zie o.a. Kruithof, Paulus en Moons, *T.P.R.*, 1975, nr. 3, Overzicht van rechtspraak-Verbintenissen, nrs. 140-148) ;

Overwegende dat uit het voorafgaande de ongegrondheid van het incidenteel beroep volgt ;

Om die redenen,

Het Hof, rechtdoende op tegenspraak (...)

Verklaart het hoger beroep toelaatbaar en gegrond ; Doet het vonnis waartegen hoger beroep te niet ; Verklaart de oorspronkelijke vordering toelaatbaar en gegrond ; Veroordeelt geïntimeerde om aan mr. Leo Dreesen q.q. curator van het faillissement van de P.V.B.A. Namco-Belgium, te betalen de som van 70.800 fr., vermeerderd met de moratoire interesten op 59.000 fr. sedert 12 december 1973 tot 31 januari 1974, de gerechtelijke interesten sedertdien op het gehele bedrag, en de kosten van beide instanties ;

Verklaart het incidenteel beroep toelaatbaar doch ongegrond ; Wijst incidenteel appellant af met verwijzing in de kosten van het incidenteel beroep.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

5e KAMER — 24 MAART 1976

Voorzitter : de h. Slachmuylder

Raadsheren : de hh. Wauters en Deviaene

Advocaten : mrs. Moriau loco De Roeck en Stroobants loco Putzeys

Boetebeding—Verval van korting en verhogingsbeding—Art. 1023 Ger.W.—Afzonderlijke boetebedingen voor afzonderlijke schaden.

Het beding van verval van kortingen in geval van wanbetaling en het beding van forfaitaire begroting van de schade wegens niet-nakoming van de hoofdverbintenis strekken de partijen principieel tot wet en raken de openbare orde niet, ook al blijken naderhand de aldus bepaalde bedragen niet overeen te stemmen met de werkelijke schade.

Art. 1023 Ger.W. vindt geen toepassing als het verhogingsbeding enkel en alleen afhankelijk gesteld is van het bestaan van een wanbetaling.

Het is niet verboden voor ieder schadelijk gevolg van de wanbetaling een afzonderlijke forfaitaire schadevergoeding te bedingen.

N.V. S. t/ N.V. C.

Overwegende dat appellante, na een algemeen hoger

beroep tegen alle beschikkingen van het vonnis (Rb. Kh. Brussel, 18 januari 1974), te hebben ingesteld, in haar conclusie neergelegd op 11 februari 1975, nog enkel die beschikkingen aanvecht waarbij de eisen van geïntimeerde met betrekking tot het verval van de kortingen (91.208 fr.) en de forfaitaire schadevergoeding (27.563 fr.) door de eerste rechter worden ingewilligd; dat appellante in dezelfde conclusie uitdrukkelijk heeft berust in haar veroordeling tot betaling van de hoofdsom van 183.750 fr. met accres van de interesten zoals ze door de eerste rechter werden bepaald;

Overwegende dat vaststaat en trouwens niet wordt betwist dat appellante tegenover geïntimeerde haar verbintenissen de geleverde stookolie te betalen niet heeft nageleefd ofschoon ze in gebreke werd gesteld;

Overwegende dat appellante stelt dat de contractuele bedingen waarop de beslissing van de eerste rechter met betrekking tot de veroordeling de sommen van 91.208 fr. en 27.563 fr. te betalen steunt, strijdig zijn met de openbare orde en met artikel 1023 van het Gerechtelijk Wetboek;

Overwegende dat deze bedingen als volgt zijn opgesteld:

— art. 20 - Onze produkten worden tegen contante betaling te Brussel, zonder korting verkocht. De aanvaarding van een andere wijze van betaling brengt geen afstand van onze voorwaarden mee;

— art. 21 - Eventueel toegestane remises gelden slechts voor de facturen betaald binnen de termijn aangenomen in de algemene verkoopvoorwaarden; bij overschrijding van deze termijn wordt het totaal bedrag vermeerderd met de toegestane korting van rechtswege opvorderbaar;

— art. 22 - Bij niet-betaling zal bovendien, indien binnen de termijn van 10 dagen vanaf de datum der factuur geen enkel ernstig protest of betwisting per aangetekend schrijven werd naar voren gebracht, het bedrag der factuur verhoogd wordt met een forfaitaire vergoeding van 15 % als schadevergoeding, met een minimum van 500 fr. en zonder dat er daartoe een aanmaning vereist is;

Overwegende dat deze bedingen van de tussen partijen gesloten koopovereenkomsten deel uitmaken daar vaststaat dat de partijen ondubbelzinnig hun toestemming tot het inlassen van deze bedingen hebben gegeven,

— eensdeels, daar appellante reeds ter gelegenheid van menigvuldige vorige leveringen uitgevoerd door geïntimeerde tussen maart en oktober 1971 diezelfde verkoopvoorwaarden heeft aanvaard;

— anderdeels, daar alle bescheiden van geïntimeerde met betrekking tot de onbetaalde facturen die van het huidige geschil het voorwerp uitmaken en, onder meer, alle desbetreffende leveringsbons en facturen uitdrukkelijk verwijzen naar de op keerzijde gedrukte en door appellante reeds gekende verkoopvoorwaarden die ze steeds heeft aanvaard;

Overwegende dat dergelijke clausules — verval van kortingen in geval van wanbetaling en forfaitaire begroting van de schade wegens niet-nakomen van de hoofdverbintenis principieel de partijen tot wet strekken en de openbare orde niet raken ook al blijken naderhand de uit dien hoofde gevorderde bedragen niet met de

werkelijke schade, zoals ze in concreto voorkomt, overeen te stemmen;

Overwegende dat strafbedingen weliswaar geen uitwissel kunnen hebben en de toepassing van de artikelen 1152 en 1229 van het Burgerlijk Wetboek uitgesloten is wanneer de bedingen strijdig zijn met artikel 6 van hetzelfde wetboek dat verbiedt afbreuk te doen, door bijzondere overeenkomsten, aan de wetten die de openbare orde en de goede zeden betreffen;

Overwegende dat artikel 1023 Ger.W., dat ieder beding tot verhoging van de schuldvordering ingeval deze in rechte zou worden geëist, als niet geschreven beschouwt, door voormelde bedingen niet wordt aangetaast daar het verval van de kortingen en de toepassing van het verhogingsbeding niet afhankelijk worden gesteld van het al dan niet instellen van een rechtsvordering doch enkel van het bestaan van een wanbetaling d.i. een bewezen grond van contractuele aansprakelijkheid in hoofde van de koper;

Overwegende dat de wettelijke raming, bij vertraging in de betaling van een geldschuld, bedoeld bij artikel 1153 van het Burgerlijk Wetboek, de openbare orde niet raakt zodat partijen hiervan mochten afwijken en overeenkomen dat de vergoedingen wegens vertraging de wettelijke rente zal overtreffen;

Overwegende dat de betwiste bedingen evenmin strijdig zijn met de goede zeden, daar het niet bewezen is dat de schuldeiser zich een groter voordeel heeft willen verzekeren in geval van niet-uitvoering van de overeenkomsten dan in geval van de normale uitvoering ervan zodat een onzedelijke speculatie in strijd met het rechtsbeginsel dat contracten te goeder trouw moeten worden ten uitvoer gebracht ten deze is uitgesloten; dat bovendien op te merken is dat de kortingen op normale marktprijzen werden toegestaan zodat artikel 21 van de verkoopvoorwaarden niet kan worden beschouwd als een middel om aan de verkoper ongeoorloofde voordelen te verschaffen;

Overwegende dat het niet bewezen is dat de betwiste bedingen in strijd zouden zijn met de regel dat strafbedingen een forfaitaire schadeloosstelling mogen zijn van de schade die voor de schuldeiser voortvloeit uit het niet-nakomen van de hoofdverbintenis;

Overwegende dat het aan geïntimeerde niet verboden was voor ieder schadelijk gevolg van de wanbetaling van de koper een afzonderlijke forfaitaire schadevergoeding te bedingen, met name,

— het verval van de contractuele voordelen spruiten uit de aan de koper toegestane kortingen en zulks tot schadeloosstelling van de ontreddering van de financiële voorzieningen van de grossier die de prijzen naar rato van de omvang van de afzet en de spoedige betaling van grote hoeveelheden stookolie heeft berekend;

— het verhogingsbeding van artikel 22 van de verkoopvoorwaarden welk tot vergoeding strekt van het verlies van de verkoper spuitend uit de bijkomende personeels- en administratieve kosten veroorzaakt door de wanbetalingen van appellante;

Overwegende dat het evenmin bewezen is dat geïntimeerde in huidige procedure rechten of voordelen poogt af te dwingen waarvan zij vroeger, met betrekking tot de gevorderde hoofdsom, afstand zou hebben gedaan;

Overwegende dat de door appellante tegen het vonnis ontwikkelde grieven aldus niet gegrond zijn zodat het vonnis te bevestigen is hoewel op grond van de hierboven ontwikkeld aanvullende motivering ;
(...)

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e KAMER — 14 APRIL 1976

Voorzitter : de h. Terlinck

Raadsheren : de hh. Deschrevel en Verdoodt

Advocaten : mrs. Stroobants loco Putzeys en Vandendriessche

Boetebeding—Verhogingsbeding van 20 % voor inningskosten—Geldigheid.

Het verhogingsbeding volgens hetwelk als vergoeding voor inningskosten van de schuldvordering deze verhoogd wordt met 20 %, buiten de eventuele gerechtskosten, dit zonder voorafgaande ingebrekestelling, is niet strijdig met art. 1023 Ger.W., daar de verhoging eisbaar wordt onafhankelijk van het al dan niet instellen van een rechtsvordering ; het heeft niet tot doel een voorziening in rechte te beletten, maar alleen de schade te dekken voortspuitend uit het onbetaald blijven van facturen.

Het maakt geen doublure uit met de rechtsplegingsvergoeding, daar het een andere schade dan de rechtsplegingskosten dekt.

Ten deze werd de bedongen verhoging niet betwist door de koper, die alleen maar liet weten dat ze hem wel wat zwaar viel. Indien hij toen van oordeel was dat de verhoging overdreven was en de verkoper een voordeel verschaft dat groter was dan de schade die hij zou lijden, had de koper bij de ontvangst van de facturen onmiddellijk moeten protesteren. Het aanvaarde beding vormt de overeenkomst van de partijen en moet zijn volle uitwerking krijgen.

N.V. O. t/ D. en H.

Gezien, in behoorlijke vorm overgelegd, de door de wet vereiste processtukken, waaronder het bestreden vonnis van 22 februari 1974, op tegenspraak gewezen door de rechtbank van koophandel te Brussel, vonnis waarvan geen akte van betekening wordt voorgelegd en waartegen — bij exploit van 20 maart 1975 van gerechtsdeurwaarder Raphaël Duprez, met verblijfplaats te Roeselare — een naar termijn en vorm regelmatig hoger beroep werd ingesteld ;

Overwegende dat de oorspronkelijke eis, ingeleid door appellante bij exploit van 18 juli 1973 van gerechtsdeurwaarder Jules Vandermarlieren, met verblijfplaats te Roeselare, er hoofdzakelijk toe streeft geïntimeerden hoofdelijk te doen veroordelen tot betaling aan appellante van de som van 511.909 frank voor houtlevering, zulks volgens de drie in de oorspronkelijke dagvaarding vermelde facturen en met inbegrip van strafbeding en interesten ;

Overwegende dat partijen thans het geschil beperken tot de kwestie van de geldigheid van voormeld strafbeding, dat door de eerste rechter — als strijdig met artikel 1023 van het Gerechtelijk Wetboek — als niet geschreven werd beschouwd "daar het impliciet in de verhoging van de schuldvordering voorziet ingeval deze in rechte geëist zou worden" ;

Overwegende dat naar luid van artikel 1023 "ieder beding tot verhoging van de schuldvordering ingeval deze in rechte zou worden geëist, als niet geschreven wordt beschouwd" ;

Overwegende dat het beding in kwestie als volgt luidt : "Als vergoeding voor de inningskosten van de schuldvordering zal deze forfaitair en onverminderbaar verhoogd worden met 20 %, met een minimum van 800 frank, buiten de eventuele gerechtskosten en dit zonder voorafgaande ingebrekestelling" ;

Overwegende, bijgevolg, dat dit beding hoegenaamd niet strijdig is met artikel 1023, daar de vermeerdering eisbaar wordt onafhankelijk van het instellen of niet van een rechtsvordering (cf. Hof Brussel, 13 januari 1975, in zake Exobois t/ De Keyser, 5de Kamer, onuitgegeven) ;

Dat het trouwens geenszins tot doel heeft een voorziening in rechte te beletten, maar enkel de schade te dekken voortspruitend uit het onbetaald blijven van facturen ;

Overwegende, anderzijds, dat alle doeltreffendheid mist de bewering van geïntimeerden als zou niets toelaten te veronderstellen dat zij — ten tijde van de bestelling en van dezes aanvaarding door appellante — de verkoopsvoorwaarden kenden, die vermeld staan op de achterkant van de nadien toegezonden facturen ;

Dat geïntimeerden, immers, na ontvangst van de facturen nooit tegen deze laatste hebben beprotesteerd, zodat ze nadien met deze verkoopsvoorwaarden stilzwijgend hebben ingestemd ;

Dat ze zelfs in hun brief van 16 april 1973 de geldigheid van het verhogingsbeding geenszins betwistten, maar enkel meldden dat "die forfaitaire vermeerdering" hun "wel wat zwaar" viel ;

Overwegende, andersdeels, dat geïntimeerden ook verkeerdelijk naar de bepalingen van artikel 1244 van het Burgerlijk Wetboek verwijzen, daar dit artikel enkel het verlenen van termijnen door de rechter betreft, terwijl het hier om de gevolgen van een laattijdige betaling gaat ;

Dat ze er zich overigens van onthouden termijnen van betaling te vragen ;

Overwegende dat het boetebeding evenmin dubbel gebruik met de rechtsplegingsvergoeding vormt, daar het een andere schade dan de rechtsplegingskosten dekt ;

Dat deze commerciële schade voortspruit uit het feit dat de schuldeiser niet te gelegener tijd kan beschikken over de gelden die hem nochtans onbetwistbaar toekomen en, daarenboven, uit de administratieve onkosten die de wanbetalingen noodzakelijkerwijze met zich brengen ;

Overwegende, anderdeels, dat indien geïntimeerden destijds van oordeel waren dat een verhoging van 20 % overdreven was en aan appellante een groter voordeel verschaft dan de door haar geleden schade, ze — zoals reeds onderstreept — bij de ontvangst van de facturen onmiddellijk hadden moeten protesteren, quod non ;

Dat, derhalve, het aanvaarde beding, dat de overeenkomst van partijen vormt, zijn volle uitwerking moet hebben ;

Overwegende, ten slotte, dat ingevolge de geldigheid van het beding, het door geïntimeerden ingesteld incidenteel beroep — strekkende tot betaling van een gezegd teveel betaald bedrag van 19.244 frank — alle grond mist ;

(...)

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

5e KAMER — 22 APRIL 1976

Voorzitter : de h. Vroomans

Raadsleden : de hh. Slachmuylder en Deviaene

Advocaten : mrs. Verwilghen en Beck loco Wybo

Boetebeding—Verhogingsbeding—Naast moratoire interesten—Geldigheidsvereisten.

Het is een contractspartij niet verboden voor ieder schadelijk gevolg van de wanbetaling van de wederpartij een afzonderlijke forfaitaire schadevergoeding te bedingen, met name eensdeels moratoire interesten voor het verlies door immobilisering van het kapitaal, en anderdeels schadeloosstelling voor het verlies spruitende uit bijkomende personeels- en administratieve kosten.

Er is geen reden om een verhogingsbeding nietig te verklaren als niet bewezen is, dat de bedongen verhoging buiten alle verhouding staat met de bij de totstandkoming van het contract voorzienbare schade of om andere redenen geen vergoedend karakter heeft, en als evenmin bewezen is, dat de schuldeiser speculeert op enige onoplettendheid of zwakheid van de schuldenaar of zich een groter voordeel heeft willen verzekeren in geval van niet-uitvoering van de verbintenis dan in geval van de normale uitvoering ervan.

N.V. Z. t/ R.

Overwegende dat appellante uitdrukkelijk haar rechtsmiddel beperkt tot de beschikkingen van het bestreden vonnis (Rb. Kh. Brussel, 4 april 1975) waarbij haar eis tot betaling van de som van 12.093 fr., steunende op een verhogingsbeding werd afgewezen ;

Overwegende dat de eerste rechter zijn beslissing motiveert op de overweging "dat een strafbeding dat een verhoging van 15 % bepaalt, slechts geldig is in de mate dat het de vergoeding uitmaakt van de schade door de schuldeiser geleden ; dat ter zake deze schade wegens vertraging in de betaling reeds door het toepassen van moratoire interesten à 8 % gedekt wordt" ;

Overwegende dat de stelling van geïntimeerde als volgt kan worden samengevat :

— het verhogingsbeding vormt "dubbel gebruik" met de contractuele interesten ;

— er is een wanverhouding tussen de gevraagde vergoeding en de reële schade zodat de beoogde schadeloosstelling elk vergoedend karakter verliest ;

— het verhogingsbeding is strijdig met de artikelen

6 en 1226 van het Burgerlijk Wetboek omdat het een onrechtmatig voordeel zou verstrekken ;

Overwegende dat het betwiste beding, waarvan niet betwist wordt dat het van de tussen partijen tot stand gekomen overeenkomsten deel uitmaakt, bepaalt dat "zo een factuur niet binnen acht dagen na een aangetekende maning betaald is wordt deze automatisch vermeerderd met een forfaitair bedrag van 15 ten honderd met een minimum van 500 frank voor schade en interesten" ;

Overwegende dat appellante het verhogingsbeding rechtvaardigt met de overweging dat "de schade wegens laattijdige betaling niet alleen bestaat in het derven van ... (interesten) maar eveneens in de onmogelijkheid om deze som te investeren, in de commerciële schade, in de noodzakelijkheid van administratieve onkosten zoals briefwisseling, tijdsverlies ... die uitgegeven moet worden door de schuldeiser om de betaling te bekomen ; dat de forfaitaire verhoging van 15 % bijgevolg heel andere schadeposten dekt dan het eenvoudig derven van het kapitaal" ;

Overwegende dat geïntimeerde op 14 juni 1974, datum van het exploit van rechtsingang, ondanks menigvuldige inmorastellingen, de facturen nummer 1332 van 30 november 1973 (25.410 frank), nummer 408 van 8 maart 1974 (8.940 frank), nummer 5025 van 22 maart 1974 (535 frank) en nummer 609 van 5 april 1974 (5.834 frank) zonder geldige redenen niet had betaald ; dat geïntimeerde bovendien de factuur nummer 1130 van 30 oktober 1973 (39.903 frank) slechts op 8 juni 1974 heeft betaald ; dat de wanbetalingen van geïntimeerde naar genoegen van recht bewezen zijn voor een totaal bedrag van 80.622 frank ;

Overwegende dat de raming door de partijen van de schade wegens niet-uitvoeren van een verbintenis de openbare orde niet raakt, onverminderd het verbod door bijzondere overeenkomsten afbreuk te doen aan de wetten die de openbare orde en de goede zeden betreffen (artikel 6 van het Burgerlijk Wetboek) ; dat overeenkomsten over de schadevergoeding principieel de partijen tot wet strekken ook al blijkt naderhand de forfaitaire raming niet met de werkelijke schade overeen te stemmen zoals ze in concreto voorkomt ; dat de rechter niet vermag de raming van de partijen door een andere begroting van de schade te vervangen (artt. 1134 en 1152 B.W. ; Cass., 17 januari 1947, *Pas.*, 1947, I, 16) ;

Overwegende dat het aan geïntimeerde niet verboden was voor ieder schadelijk gevolg van de wanbetalingen van de koper een afzonderlijke forfaitaire schadevergoeding te bedingen met name, eensdeels, verwijlinteressen uit hoofde van het verlies geleden door de immobilisatie van het kapitaal en, anderdeels, een verhogingsbeding tot schadeloosstelling van het verlies van de schuldeiser spruitende uit de bijkomende personeels- en administratieve kosten ; dat het herstel van deze bijkomende schade aldus door de verwijlinteressen niet gedekt is ;

Overwegende dat het onder de algemene voorwaarden van appellante opgenomen beding er niet naar streeft de schuldenaar te beletten zich in rechte te verdedigen doch de schuldeiser te vergoeden voor de schade wegens laattijdigheid berokkend, een schade waar-

van partijen het bestaan hebben erkend en het bedrag ervan forfaitair hebben bepaald ;

Overwegende dat het niet bewezen is dat het bedongen percentage buiten alle verhouding staat met de bij de totstandkoming van het contract voorzienbare schade noch dat de bedongen verbintenis om andere redenen geen vergoedend karakter zou hebben ;

Overwegende dat het betwiste verhogingsbeding evenmin met de goede zeden strijdig is daar het niet bewezen is dat het op enige onoplettendheid of zwakheid van de schuldenaar speculeert noch dat de schuldeiser zich een groter voordeel heeft willen verzekeren in geval van niet-uitvoering van de verbintenis dan in geval van de normale uitvoering ervan ;

Overwegende dat er aldus geen redenen zijn om het betwiste verhogingsbeding nietig te verklaren ; dat de eerste rechter derhalve ten onrechte de toepassing ervan heeft geweigerd ;

Overwegende dat de vordering van 12.093 frank (vijftien ten honderd van 80.622 frank) gegrond voorkomt ;
(...)

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUSSEL

25e KAMER — 30 JANUARI 1976

Voorzitter : de h. Hacken

Advocaten : mrs. Bontinck loco Smeets en Uyttersprot
loco Puelinckx

Boetebeding—Geldigheidsvereisten—Verhuring van telefooninstallatie voor tien jaar—Beding van opeisbaarheid van de helft van de nog te vervallen huur bij voortijdige verbreking.

Een boetebeding is ongeoorloofd in de mate dat de bedongen vergoeding geen werkelijke schade herstelt.

Het is bovendien ongeoorloofd in de mate dat het, met inachtneming van een wanverhouding tussen de wederkerige prestaties, bedongen wordt met misbruik van de lichtzinnigheid, de zwakheid, de hartstocht, de behoeften, de onwetendheid of het gebrek aan ervaring van de wederpartij.

Een boetebeding mag er niet toe leiden, dat een belangrijker voordeel wordt opgeleverd dan bij de normale uitvoering van de overeenkomst.

Alle overeenkomsten dienen te goeder trouw ten uitvoere te worden gebracht.

Met inachtneming van die principes en van de gegevens van de zaak wordt ten deze geoordeeld dat de bij boetebeding bedongen vergoeding voor de verbreking na één jaar van een voor tien jaar aangegane overeenkomst van huur van een telefooninstallatie, gelijk aan vier en een half jaar huur, te hoog en ongeoorloofd is.

N.V. T. t/ Q. Inc.

Overwegende dat eiseres, die aan verweerster een telefooninstallatie in huur gegeven had, betaling vordert van de som van 391.710 frank volgens de hierna aangeduide berekening :

vergoeding wegens de verbreking van de overeenkomst door verweerster	488.394
terugbetaling der voorafbetalingen	— 100.492

	387.902
kosten demonteren	+ 3.808

391.710

dat eiseres bovendien betaling vordert van de verwijlsinteressen sedert 12 december 1974 ;

Overwegende dat verweerster de vordering betwist en, op tegeneis, betaling vordert van de som van 100.492 frank als terugbetaling van de waarborg ;

Overwegende dat de op 19 oktober 1973 gesloten huurovereenkomst korte tijd later in werking trad ; dat de huur bepaald werd op 99.872 frank per jaar min 10 % korting voor interesten op de waarborgsom ; dat de huur gesloten werd voor het jaar van het in werking treden en de tien hieropvolgende jaren ; dat verweerster op 21 november 1974 aan eiseres liet weten dat zij aan de overeenkomst een einde maakte daar zij besloten had haar zetel te Brussel op te heffen ; dat, in tegenstelling met het gemene recht, verweerster hiertoe volgens de overeenkomst gerechtigd was, doch in dit geval de verplichting aangegaan had aan eiseres een vergoeding te betalen gelijk aan de helft van de nog te vervallen huur indien de overeenkomst normaal was voortgezet ; dat verweerster er zich toe verbonden had dezelfde vergoeding te betalen in geval van gerechtelijke ontbinding van de overeenkomst in haar nadeel ;

Overwegende dat steunend op de gegevens die voorafgaan eiseres een vergoeding van 488.394 frank eist, berekend als volgt :

jaarlijkse huur :	90.443
indexverhoging	18.089

108.532

nog te vervallen huur gedurende 9 jaar	x 9
--	-----

976.788

verschuldigde vergoeding 50 % van 976.788 of 488.394 frank ;

Overwegende dat het bedrag van de vergoeding conform de tekst van de overeenkomst en juist berekend blijkt te zijn, rekening houdend met een avenant van 7 februari 1974 en de wijze waarop het beding betreffende de indexaanpassingen geformuleerd werd ;

Overwegende dat niettegenstaande de bepaling van art. 1152 B.W., de vergoeding bedongen, zij het nu in geval van een toegelaten verbreking van de overeenkomst of van een gerechtelijke verbreking in het nadeel van verweerster, ongeoorloofd is in de mate dat zij geen werkelijke schade herstelt ; dat bovendien de vergoeding ongeoorloofd is in de mate dat zij, rekening houdend met een wanverhouding tussen de wederkerige prestaties, bedongen werd met misbruik van de lichtzinnigheid, de zwakheid, de hartstocht, de behoeften, de onwetendheid of het gebrek aan ervaring van de medecontractant ; dat het eiseres niet toegelaten is misbruik te maken van de verlegen toestand waarin de zaken verweerster gebracht hebben ; dat ook dient te worden vermeden dat de toekenning van een vergoeding voor eiseres een belangrijker voordeel zou opleveren dan de

normale uitvoering van de overeenkomst ; dat weliswaar luidens art. 1134 B.W. alle overeenkomsten die wettig zijn aangegaan, degenen die deze hebben aangegaan tot wet strekken, doch hetzelfde artikel tevens bepaalt dat alle overeenkomsten te goeder trouw ten uitvoer dienen te worden gebracht ;

Overwegende dat eiseres, zonder bewijskrachtige elementen, inroept dat zij onmiddellijk aan de vertegenwoordiger een commissieloon van 10 % zou hebben dienen te betalen ; dat zij ten onrechte laat gelden dat de teruggenomen elementen niet meer zouden kunnen dienen ; dat in de optiek van de principes die hierboven werden aangehaald eiseres eveneens ten onrechte laat gelden in elk geval recht te hebben op een brutowinst van 30 % die zij normaal uit de uitvoering van de overeenkomst zou hebben kunnen halen ;

Overwegende dat rekening houdend met de gegevens van de zaak een vergoeding voor de verbreking na één jaar gebruik van een voor tien jaar aangegane huur-overeenkomst gelijk aan vier en een half jaar huur te hoog en ongeoorloofd is ; dat een uitvoering te goeder trouw van de overeenkomst ter zake een vergoeding rechtvaardigt die met inbegrip van de kosten voor het demonteren op de som van 275.000 frank dient te worden bepaald ;

Overwegende dat eiseres bijgevolg gerechtigd is aanspraak te maken op de som van 275.000 — 100.492 = 174.508 frank ; dat geen bevel tot betaling vóór de dagvaarding blijkt te zijn gegeven en derhalve enkel de gerechtelijke interesten dienen te worden toegekend ; dat de tegeneis zonder voorwerp dient te worden verklaard ;
(...)

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUSSEL

25e KAMER — 7 MEI 1976

Voorzitter : de h. Hacken

Advocaten : mrs. Fransen loco Walhin en Stuyck loco De Ridder

Boetebeding—Verhogingsbeding—Geldigheid—Mating door de rechter.

Ook als moratoire interesten bedongen zijn is het verhogingsbeding niet noodzakelijk ongeldig en zonder voorwerp. De rechter dient er evenwel voor te waken, dat er bij de toepassing van het beding geen misbruik van wordt gemaakt en alleen de vergoeding van werkelijke schade wordt toegekend.

P.V.B.A. De V. t/ P.V.B.A. E.

Overwegende dat eiseres, na vermindering van haar eis als gevolg van de betaling door verweerster van 25.000 frank in mei 1975 en van 25.000 frank in juni 1975, betaling vordert van de som van 9.996 frank als saldo voor de levering van goederen volgens een factuur van 12 november 1974 ten bedrage van 29.410 frank en van 19 december 1974 ten bedrage van 30.586 frank ; dat eiseres bovendien betaling vordert van de som van

1.667 frank voor contractuele verwijlsinteresten à 8 % en van de som van 9.000 frank als conventionele vergoeding van 15 % ;

Overwegende dat volgens verweerster de dagvaarding nietig zou zijn omdat het afschrift de omstandige opgave van de kosten der akte niet bevat ; dat deze omstandigheid echter niet de belangen kan schaden van verweerster die in het dossier van de rechtspleging kennis kan nemen van het origineel van de dagvaarding en o.m. op deze wijze kan nagaan of de aangerekende kosten gerechtvaardigd en juist zijn ; dat derhalve geen nietigheid van de dagvaarding dient te worden aangenomen ;

Overwegende dat verweerster erkent het gevorderde saldo van 9.996 frank en het voor conventionele interesten gevorderde bedrag van 1.667 frank verschuldigd te zijn ;

Overwegende dat volgens verweerster het beding waarbij een verhoging van 15 % bepaald is in geval van niet-betaling op de vervaldag ongeldig zou zijn daar het een veel grotere winst dan de normale uitvoering van het contract zou bezorgen ; dat het beding bovendien zonder voorwerp zou zijn daar tevens interesten aan 8 % bedongen werden ;

Overwegende dat de conventionele verhoging slechts werkelijke schade mag vergoeden ; dat kan worden aangenomen dat inderdaad indien kort na de vervaldag betaald werd, er geen schade voorhanden zou zijn, of deze zo miniem zou zijn dat de toepassing van de bedongen verhoging een wanverhouding tussen de wederkerige prestaties en een misbruik zou inhouden ; dat hoewel de tekst van het beding deze toepassing mogelijk zou maken, niet zonder meer mag worden aanvaard en als bewezen beschouwd dat deze wijze van handelen de bedoeling van eiseres zou geweest zijn ; dat naarmate het in gebreke blijven van de schuldenaar ernstiger wordt mag worden aangenomen dat de schuldeiser een werkelijke schade lijdt die door de bedongen interest van 8 % alleen niet vergoed is ; dat o.m. de noodzaak speciaal op het invorderen der achterstallige schulden afgestemd administratief werk te presteren, de muntontwaardiging en de gebeurlijke belemmering voor de schuldeiser zelf normaal handel te drijven van aard is deze schade te rechtvaardigen ; dat om deze redenen het verhogingsbeding niet noodzakelijk ongeldig en zonder voorwerp is, doch de rechtbanken ervoor dienen te waken dat er in de toepassing ervan geen misbruik van wordt gemaakt en enkel de vergoeding van werkelijke schade toegekend wordt ;

Overwegende dat ter zake rekening houdend met de duur van de vertraging in de betaling en het feit dat een saldo van 9.996 frank op heden nog steeds niet betaald is, de toekenning van een verhoging beperkt tot 10 % gerechtvaardigd voorkomt ;

Overwegende dat eiseres geen aanspraak mag maken op de gerechtelijke interesten op het voor verwijlsinteresten toegekende bedrag dat geen betrekking heeft op interesten die ten minste voor een geheel jaar verschuldigd zijn ;

Overwegende dat de eis derhalve in de hierna aangegeuide mate gegrond is ;

Om die redenen,

De Rechtbank, (...)

Verklaart de eis toelaatbaar en gedeeltelijk gegrond ;
Veroordeelt verweerster aan eiseres te betalen de som van 17.662 fr. ;

Veroordeelt verweerster bovendien tot de gerechtelijke interesten op 15.995 frank en tot de kosten.

Wijst eiseres van het overige van haar vordering af ;

Laat de voorlopige tenuitvoerlegging toe.

VREDEGERECHT TE GENT

2e KANTON — 24 JUNI 1976

Rechter : de h. Deval

Advocaten : mrs. Lust en Storme

Pacht—Seizoenpacht—Wetsontduiking.

Hoewel tussen de partijen een op schrift gestelde seizoenpacht was aangegaan, tonen de feiten aan (zie nader het vonnis) dat de geschreven overeenkomst "pro forma" was, ten einde niet gebonden te zijn aan de door de pachtwet bepaalde duur of opzeggingstermijnen.

Nu de seizoenpacht in werkelijkheid aan de pachter opgelegd werd met het doel de pachtwet te ontduiken, is er in de gegeven omstandigheden een werkelijke pacht.

Van H. t/ P.

Overwegende dat eiser eigenaar is van een perceel weiland, gelegen te D., bekend ten kadaster Sectie D, nr. 703, groot 74 a. 40 ca., dat naar verklaring van eiser voor het seizoen van 1 maart 1974 tot 1 november 1974 in gebruik werd gegeven aan verweerder ;

Overwegende dat verweerder bij het verstrijken van de hem toegekende seizoenpacht geweigerd zou hebben de weide te verlaten, wat aan eiser een schade zou hebben berokkend, door hem geschat op 20.000 frank ;

Dat eiser dan ook de veroordeling vraagt van verweerder in ontruiming van de weide, met betaling ener schadevergoeding van 20.000 frank ;

Overwegende dat vooreerst op te merken valt dat de ingestelde vordering wel ontvankelijk is, daar werd voldaan aan art. 1345 van het Gerechtelijk Wetboek en ter verzoeningszitting van 17 november 1975 een proces-verbaal van "niet akkoord" opgemaakt werd ;

Over de feiten

In 1934 werd tussen de vader van verweerder en de rechtsvoorganger van eiser een pachtovereenkomst gesloten nopens een partij land, groot 518 roeden, gelegen te D.

In 1949 werd eiser eigenaar van dit perceel land en werd tevens aan de vader van verweerder ook een huis verhuurd, toebehorende aan eerstgenoemde.

Na overlijden van de vader van verweerder werd voorzeggde pacht verder gezet door de weduwe P. en dit tot en met 1967.

Vanaf 1968 nam verweerder de pacht van zijn moeder over, maar enkel en alleen wat betreft het stuk

land, gekadastraerd Sectie D, nr. 793, als seizoenpacht van 1 maart tot 1 november 1968.

In 1969 tot in 1970 werd verder jaarlijks door eiser een contract van seizoenpacht opgemaakt, dat door verweerder mede werd ondertekend betreffende het perceel Sectie D, nr. 793.

In 1970 werd het land omgezet in weide.

Na een onderbreking in 1971 verkreeg verweerder in 1972 opnieuw het perceel nr. 793 in seizoenpacht, terwijl de genaamde Van H. Valère het perceel, Sectie D, nrs. 787/B en 788/B, in pacht kreeg voor het seizoen van 1 maart tot 1 november 1972.

Voor het jaar 1973 werd aan verweerder het perceel Sectie D, nrs. 787/B en 788/B in seizoenpacht gegeven en voor het jaar 1974 kreeg hij opnieuw het perceel Sectie D, nr. 793 van 1 maart tot 1 november ;

Verweerder verkreeg aldus in seizoenpacht het perceel Sectie D, nr. 793 voor de jaren 1968 tot en met 1970, de jaren 1972 en 1974 en het jaar 1973 had hij het perceel Sectie D, nrs. 787/B en 788/B in pacht.

Door het voorgaande komt vast te staan dat eiser sinds 1971 een alternerende seizoenpacht over twee percelen heeft toegekend, terwijl alleszins vóór 1969 het perceel Sectie D, nr. 793 op normale wijze verpacht was.

In rechte

Overwegende dat aan eiser het verwijt wordt gemaakt dat hij, door verweerder te verplichten een seizoenverhuur te onderschrijven, afwisselend betreffende twee percelen, een wetsontduiking pleegde, te meer daar in feite verweerder sinds 1968, en voorheen zijn ouders, niet opgehouden heeft het stuk land, nadien omgezet in weiland, gekadastraerd Sectie D, nr. 793, te gebruiken, terwijl de genaamde Valère Van H. sinds 1972 ononderbroken de weide, gekadastraerd Sectie D, nrs. 787/B en 788/B, in bezit had ;

dat volgens verweerder eiser er wel van op de hoogte was dat eerstgenoemde steeds de weide, die hij in 1968 in pacht had, is blijven gebruiken en er dus geen omwisseling van weide is gebeurd met de genaamde Van H. Valère ;

dat er in die omstandigheden, hoewel er bij geschrift een seizoenpacht tussen partijen werd gesloten, in feite, naar de mening van verweerder, een geldige pachtovereenkomst tot stand is gekomen, waarop art. 2-2° der Wet van 4 november 1969 in geen geval van toepassing kan zijn ;

dat inderdaad verweerder doet gelden, en dit wordt niet betwist, dat hij als gebruiker steeds zelf heeft moeten zorgen voor het onderhoud en de nodige bewerking van bewust perceel, zoals o.m. bemesting, bezaaiing van de weide, onderhoud van grachten en afsluitingen ;

dat bovendien verweerder staande houdt en aanbod doet het bewijs ervan te leveren dat hij steeds de weide, Sectie D, nr. 793, in gebruik heeft gehad en er geen omwisseling van perceel met de genaamde Van H. Valère heeft plaatsgehad, wat alles tevens ter kennis was van eiser ;

Overwegende dat eiser daarentegen opwerpt dat tussen partijen een geschreven overeenkomst van seizoenpacht bestond en dat deze overeenkomst wet vormt voor de ondertekenaars ;

Overwegende dat volgens art. 1134 van het Burgerlijk

Wetboek alle overeenkomsten, die wettig zijn aangegaan, diegenen tot wet strekken, die deze hebben aangegaan ;

Overwegende nochtans dat de bepalingen van de pachtwet gebiedende wetsbepalingen zijn, zodat bedingen, die strijdig zijn met de gebiedende wetsbepalingen, nietig zijn (zie De Coster, *Landpacht*, blz. 36, § 2) ;

Overwegende dat het niet verboden is een seizoenpacht te sluiten, op voorwaarde nochtans, dat daarmede niet wordt beoogd de wet te ontduiken (zie d'Udekem d'Acoz & Snick, *Het Pachtrecht*, blz. 72, nr. 21 ; Parl. Besch., Senaat, 1964-65, nr. 295, blz. 8 ; Parl. Besch., Kamer, 1965-66, nr. 95/6, blz. 2 ; Eeckloo, *Pacht en Voorkoop*, blz. 61, nr. 29 e.v. ; Closon, *Bail à ferme*, blz. 54, nr. 14) ;

Overwegende dat uit de door verweerder voorgebrachte elementen genoegzaam blijkt dat, hoewel door partijen schriftelijk bepaald werd dat tussen hen een seizoenpacht was aangegaan, de feitelijkeheden genoegzaam aantonen dat de geschreven overeenkomst "pro forma" was, ten einde, wanneer dit eiser gelegen kwam, te kunnen beschikken over de weide, zodat hij niet zou gebonden zijn aan de door de pachtwet voorgeschreven duur van de pacht noch aan de opzeggingstermijn ;

Overwegende dat moeilijk te aanvaarden is dat eiser, sinds hij in 1971 een seizoenpacht afsloot zowel met verweerder als met Van H. Valère, niet zou geweten hebben dat beide voornoemde pachters tot en met 1974 altijd hetzelfde perceel in gebruik hebben gehad, er dus geen verwisseling heeft plaatsgehad en elk van hen op zijn perceel alle handelingen heeft gesteld van een volwaardige pachter in de zin van de Wet van 4 november 1969, die tot doel heeft de bestaans- of bedrijfszekerheid te verschaffen aan hen, die van de landbouw hun hoofd- of nevenberoep hebben gemaakt (zie Parl. Besch., Senaat, 1964-65, nr. 295, blz. 5) ;

Overwegende dat de vraag kan worden gesteld, waarom verweerder de hem voorgelegde seizoenpachtovereenkomst heeft ondertekend, waarop wordt geantwoord dat van zijn goedgelovigheid en zijn juridische onkunde schromelijk misbruik werd gemaakt ;

Overwegende dat aangenomen mag worden dat, gelet op de goede verstandhouding die steeds tussen partijen heeft geheerst, verweerder om eiser ter wille te zijn bedoelde overeenkomst getekend heeft in de overtuiging, dat laatstgenoemde hem toch nooit het pachtrecht op de bewuste weide zou ontnemen ;

dat trouwens gebleken is dat eiser onder de mom van een seizoenpacht nochtans de voordelen van een volwaardige pacht heeft willen hebben en gehad heeft, wat bewezen wordt door het feit, dat verweerder de onroerende voorheffing moest betalen voor heel het jaar, alsmede voor het zuiveren van de beek moest zorgen ;

dat dan ook niet de minste twijfel kan bestaan dat de aan verweerder opgelegde seizoenpacht gebeurde met het doel de pachtwet te ontduiken en, zo verweerder in zekere zin door het ondertekenen van het contract deze seizoenpacht aanvaard zou hebben, het voor hem in zijn hoedanigheid van landbouwer een kwestie geweest moet zijn van bestaanszekerheid en dat hij ingegaan is op de voorwaarden van eiser met de gedachte beter te tekenen en de weide te hebben dan niet te tekenen maar ook het gebruik van de weide te moeten missen ;

dat er in de gegeven omstandigheden, gelet op de

niet te betwijfelen druk uitgeoefend op verweerder in casu, van een reële seizoenpacht geen sprake kan zijn, maar wel van een volwaardige pacht, zodat de vordering van eiser in zijn geheel te verwerpen is ;
(..)

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 4 juni 1976

Handelspraktijken—1. *Onrechtmatige mededinging*—Aan de criteria van art. 54 H.P.W. beantwoordende daden die door een andere bepaling van de wet verboden zijn—Niet onder de verbodsbepaling van art. 54 begrepen—2. *Vordering tot staking*—Geldt niet voor daden of inbreuken die niet in de beperkende opsomming van art. 55 H.P.W. voorkomen—Al beantwoorden ze aan de criteria van art. 54.

De door de eiseressen tot cassatie voor de president van de Rechtbank van Koophandel te Brussel ingestelde vordering strekte ertoe door de president, met toepassing van de Handelspraktijkenwet, aan verweester verbod te doen opleggen :

1. in de publiciteit in de verkoopcentra, door aanduidingen of borden of op iedere andere wijze, gebruik te maken van de hoedanigheid van groothandelaar, of zich als dusdanig te laten doorgaan, onder andere door uitgifte van zogenaamde "paspoorten" speciaal bestemd om de indruk te wekken dat de toegang tot kleinhandelaars beperkt is en door het gebruik van de titel "Makro Zelfbediening in 't groot" of door het gebrek aan vermelding in het handelsregister van een activiteit van kleinhandelaar ;

2. in de publiciteit of op iedere andere wijze, prijzen op te geven waarin de B.T.W. niet begrepen zou zijn of waarbij, ten minste, het percentage van de B.T.W. niet zou worden aangeduid op duidelijke en niet twijfelachtige wijze, of waarin een vals percentage opgegeven zou zijn ;

3. in de publiciteit of op iedere andere wijze, vergelijkingen tussen groothandelsprijzen en detailprijzen te maken ;

4. in de publiciteit of op iedere andere wijze, vergelijkingen te maken tussen prijzen waarin de B.T.W. begrepen is en prijzen waarin deze niet wordt opgenomen ;

5. goederen onder de aankoop prijs of met een uitzonderlijk laag winstcijfer te verkopen.

Tegen het afwijzend arrest van 17 december 1974 van het Hof van Beroep te Brussel (B.R.H., 1975, 493) voeren eisers met betrekking tot punt 1 als eerste middel de schending aan van art. 97 Grondwet, voor zoveel als nodig van de artt. 20, 1°, 54 en 55 Handelspraktijkenwet. Dit middel is gegrond :

"Overwegende dat de conclusie van de eisers tot staving van hun vordering tot het opleggen van het hierboven onder 1 weergegeven verbod, erop neerkomt te betogen dat, door aan alle kleinhandelaars die haar inrichtingen bezoeken, toegang te verlenen tot al haar verkoopsafdelingen, verweester onder de publicitaire mom van een groothandel, in feite aan kleinhandel doet, daar ze, door zodanige 'verkooppolitiek', de kleinhandelaars ertoe aanzet om zich, ook in de afdelingen die niet tot hun eigen handelsbedrijvigheid behoren, 'voor alle artikelen' te bevoorraden, en aldus hoofdzakelijk in de privé-behoeften van haar cliënteel voorziet ;

"Overwegende dat het arrest, noch met de in het middel weergegeven motivering en ook niet met de considerans over de 'foodpasports' die slechts betrekking heeft op een deel van verweersters activiteit, noch met enige andere reden, voormelde conclusie beantwoordt ;

"Dat het middel gegrond is."

Het tweede middel betreft de punten 2, 3 en 4, en vecht het bestreden arrest aan in zoverre het beslist dat de president van de rechtbank van koophandel onbevoegd is om

verbod op te leggen aangaande de in die punten vermelde daden.

Het eerste deel, dat betrekking heeft op het beperkend karakter van art. 55 en de betekenis van de bepalingen van de artt. 54 en 55, litt. i, wordt verworpen:

"Overwegende dat het hof van beroep de eerste rechter onbevoegd verklaart om bij toepassing van de wet van 14 juli 1971 de staking van de in de aanhef van dit arrest onder de nummers 2, 3 en 4 vermelde daden te bevelen, om de redenen dat de ingeroepen grieven inbreuken op de artikelen 2, §§ 1 en 3, en 4, § 1, van voormelde wet uitmaken en dat de voorzitter van de rechtbank van koophandel alleen bevoegd is om staking te bevelen in de bij artikel 55 bepaalde gevallen;

"Overwegende dat artikel 55 een opsomming van artikelen bevat waarvan de bepalingen, in geval van tekortkoming eraan, tot een bevel tot staking van de voorzitter van de rechtbank van koophandel aanleiding kunnen geven; dat de artikelen 2, §§ 1 en 3, en 4, § 1, in die opsomming niet begrepen zijn;

"Overwegende weliswaar dat krachtens artikel 55, i), van voormelde wet de voorzitter van de rechtbank van koophandel de staking beveelt van een tekortkoming aan de bepalingen van artikel 54, waarbij verboden is elke met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daad waarbij een handelaar of een ambachtsman de beroepsbelangen van een of meer andere handelaars of ambachtshuizen schaadt of tracht te schaden;

"Dat echter onder de verbodsbepaling van voormeld artikel 54 niet begrepen zijn de daden die, ofschoon zij aan de criteria van dit artikel beantwoorden, reeds door een andere bepaling van voormelde wet verboden zijn;

"Overwegende dat, door te oordelen dat de gedetailleerde opsomming van artikel 55, met aanduiding van de artikelen van de wet, een onbetwistbaar beperkend karakter heeft, omdat de wetgever anders duidelijk en veel korter had kunnen zeggen dat de voorzitter de staking mag bevelen van alle daden die een inbreuk op de wet uitmaken, hetgeen de wetgever niet deed, zodat het recht om de staking te bevelen van de door de artikelen 2 en 4 bepaalde daden of inbreuken, door artikel 55 van de wet niet wordt toegerekend, het arrest zijn beslissing desbetreffend wettelijk rechtvaardigt;

"Dat het onderdeel naar recht faalt."

Het tweede onderdeel betreft alweer de schending van artikel 97 Grondwet:

"Overwegende dat de eisers in conclusie op grond van een omstandig betoog aanvoerden dat de tweede gewraakte daad van verweerster niet alleen in strijd is met de artikelen 2 tot 4 van voormelde wet, maar ook met artikel 20, dat wel in de opsomming van artikel 55 voorkomt, en dat de derde en de vierde gewraakte daad overtredingen uitmaken, niet op artikel 4, maar uitsluitend op artikel 54 van voormelde wet;

"Dat het arrest voormelde conclusie niet beantwoordt;

"Dat het onderdeel gegrond is."

Het bestreden arrest wordt vernietigd in zoverre het de vordering m.b.t. punt 1 ongegrond verklaart, in zoverre het beslist dat de president van de Rechtbank van Koophandel te Brussel, recht doende inzake toepassing van de Handelspraktijkwet, niet bevoegd is om van de punten 2, 3 en 4 kennis te nemen, en in zoverre het uitspraak doet over de kosten. De aldus beperkte zaak wordt naar het Hof van Beroep te Gent verwezen.

(Voorzitter: de h. de Vreese—Raadsheer-rapporteur: de h. Gerniers—Advocaat-generaal: de h. Ballet—Advocaten: mrs. Bützler en Simont—In de zaak: Landelijke Vereniging van de Meesters Electriciens van België e.a. t/ N.V. Makro Zelfbedieningsgroothandel.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 4 juni 1976

Architect—Tucht—Hoger beroep tegen beslissing van provinciale raad—Vormvoorschriften—Voorgeschreven op straffe van nietigheid.

Tegen een beslissing van de provinciale raad van de

Orde van Architecten te Antwerpen heeft eiser tot cassatie hoger beroep ingesteld door middel van een aangetekende brief, die hij niet, zoals het hoorde, aan de raad van beroep met het Nederlands als voertaal, maar aan de provinciale raad die de beslissing had gewezen, stuurde. Tegen de beslissing van 3 juni 1975, waarbij de raad van beroep zijn hoger beroep nietig verklaart, voert hij aan, dat in de wet de nietigheid niet uitdrukkelijk is voorgeschreven, dat zijn brief door de provinciale raad binnen de voorgeschreven termijn van beroep aan de bevoegde raad van beroep was doorgestuurd zodat hierdoor alle nietigheid aan de akte ontnomen werd, en dat de raad van beroep de bewijskracht van de akte miskend heeft, daar het adresseren van de akte aan de provinciale raad geenszins de aanwijzing van deze raad als rechter in hoger beroep inhield. De drie onderdelen van het middel worden als volgt verworpen:

"Overwegende dat artikel 26 van de wet van 26 juni 1963 tot instelling van een Orde van Architecten de procedureregels vaststelt betreffende het verzet en het hoger beroep tegen beslissingen van de provinciale raden van de Orde van Architecten;

"Dat, ook al gewaagt deze wetsbepaling alleen van nietigheid met betrekking tot het verzet, uit deze enkele omstandigheid niet kan worden afgeleid dat de wetgever op dit stuk verschillende stelsels heeft willen invoeren voor enerzijds het verzet en anderzijds het hoger beroep; dat voornoemd artikel dan ook in zijn geheel moet worden gelezen en geïnterpreteerd, zoals de raad van beroep het ten deze heeft gedaan, met het gevolg dat de erin uitdrukkelijk bevolen nietigheid, zowel voor het hoger beroep als voor het verzet geldt;

"Dat hieruit eveneens volgt dat ook het hoger beroep op straffe van nietigheid bij aangetekende brief aan de bevoegde raad van beroep moet worden geadresseerd;

"Overwegende dat de beslissing oordeelt, althans impliciet en zonder desaangaand te worden aangevochten, dat het adresseren van het hoger beroep aan de krachtens artikel 27 van de wet van 26 juni 1963 bevoegde raad van beroep 'een aanwijzing is van de rechter die van de zaak kennis moet nemen';

"Dat ze oordeelt dat, nu de aangetekende brief niet geadresseerd werd aan de bevoegde raad van beroep, ten deze een verzuim of een onregelmatigheid werd gepleegd met betrekking tot de aanwijzing van de rechter die van de zaak kennis moet nemen;

"Dat ze aldus geenszins beslist dat de aan de provinciale raad geadresseerde brief deze raad als de bevoegde rechter heeft aangewezen, maar alleen dat ten deze de bevoegde rechter niet werd aangewezen;

"Overwegende dat de raad van beroep heeft kunnen oordelen dat de omstandigheid dat de verkeerdelijk aan de provinciale raad geadresseerde brief door deze laatste aan de bevoegde doch niet aangewezen rechter werd doorgestuurd, niet vermocht het gemis van aanwijzing, in de akte van hoger beroep, van de rechter die van de zaak kennis moet nemen, aanwijzing die op straffe van nietigheid is voorgeschreven, goed te maken;

"Dat het middel niet kan worden aangenomen."

(Voorzitter: de h. de Vreese—Raadsheer-rapporteur: de h. Châtel—Advocaat-generaal: de h. Ballet—Advocaten: mrs. Houtekier en Ansiaux—In de zaak: G. t/ Orde der Architecten.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 11 juni 1976

Excepties (Rechtspleging)—Onbevoegdheid—Aanwijzing van de bevoegde rechter—Bewoordingen.

Tegen het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 26 februari 1975) voert eiser tot cassatie aan, dat het ten onrechte beslist heeft, dat hij, bij het opwerpen van de exceptie van onbevoegdheid ratione loci, door zich ertoe te beperken te zeggen dat de ter zake bevoegde rechtbank krachtens art. 624 Ger. W. "enkel die is waar hij zijn woonplaats heeft", niet aan het voorschrift van art. 855 Ger. W. voldoet, daar het noodzakelijk is een rechtbank en haar zetel aan te wijzen.

"Overwegende dat artikel 855 van het Gerechtelijk Wetboek aan de partij die de bevoegdheid van de rechter voor wie de zaak aanhangig is, afwijst, de verplichting oplegt mede te delen welke rechter volgens haar bevoegd is; dat deze wetsbepaling geen vereiste stelt nopens de bewoordingen waarin zodanige mededeling moet worden gedaan; dat ze derhalve de partij, die de exceptie voordraagt, niet ertoe verplicht het naar haar oordeel bevoegde gerecht voluit met zijn officiële benaming aan te duiden; dat het voldoende is dat dit gerecht met gelijkbetekenende termen op voldoende duidelijke wijze wordt omschreven opdat de rechter tot een eventuele verwijzing met toepassing van artikel 660 van hetzelfde wetboek zou kunnen overgaan;

"Overwegende dat eiser in een conclusie waarin hij tevens zijn woonplaats te Leval-Trahegnies vermeldde, de territoriale onbevoegdheid van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen had opgeworpen en had gepreciseerd dat 'de ten deze bevoegde rechtbank, krachtens artikel 624 van het Gerechtelijk Wetboek, enkel die is waar hij zijn woonplaats heeft'; dat eiser aldus op ondubbeldzinnige wijze mededeelde dat het naar zijn oordeel bevoegde gerecht de Rechtbank van Koophandel van Charleroi was;

"Dat het arrest, door eisers exceptie te verwerpen op grond van de in het middel aangehaalde motivering, aan de bepalingen van artikel 855 van het Gerechtelijk Wetboek een draagwijdte toekent die ze niet hebben;

"Dat het middel op dit punt gegrond is."

(Voorzitter: de h. de Vreese—Raadsheer-rapporteur: de h. Châtel—Advocaat-generaal: de h. Declercq—Advocaat: mr. Bützler—In de zaak: T. t/ N.V. R.)

NOOT—Zie A. FETTWIS, "Bevoegdheidsconflicten", nr. 2, R.W., 1971-72, 1709.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 18 juni 1976

Advocaat — Tucht — Hoger beroep — Verzwaring van tuchtsanctie — Eenparigheid van stemmen — Niet vereist.

Tegen een beslissing, op 24 november 1975 gewezen door de Tuchtraad van Beroep van de Orde van Advocaten, zitting houdende te Gent, voert eiser in het vierde onderdeel van het tweede middel aan, dat de tuchtraad van beroep, met miskenning van art. 140 W. 18 juni 1869, de in eerste aanleg opgelegde tuchtsanctie heeft verzwaaard zonder te vermelden dat de beslissing met eenparigheid van stemmen genomen werd. De verwerping van dit onderdeel wordt als volgt gemotiveerd:

"Overwegende dat noch uit het vroegere artikel 140 van de wet van 18 juni 1869 noch uit artikel 221bis van het Wetboek van Strafvordering kan worden afgeleid dat ieder in hoger beroep beslissend rechtscollege met eenparigheid van stemmen uitspraak dient te doen wanneer het de door de eerste rechter uitgesproken straf verzwaaert;

"Dat verscheidene wetsbepalingen betreffende bepaalde rechtscolleges ofwel impliciet de regels van de eenparigheid der stemmen uitsluiten ofwel niet deze eenparigheid maar slechts een bijzondere meerderheid noodzakelijk verklaren om, onder andere, de sanctie te mogen verzwaren."

(Eerste voorzitter: ridder Rutsaert—Raadsheer-rapporteur: de h. de Vreese—Eerste advocaat-generaal: de h. Dumon—Advocaat: mr. Bützler—In de zaak: S.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 18 juni 1976

Advocaat — Tucht — 1. Cassatieberoep — Partijen — 2. Hoger beroep — Toepassing van art. 1086 Ger. W.

Eiser tot cassatie heeft cassatieberoep ingesteld tegen een beslissing van 24 november 1975 van de Tuchtraad van Beroep van de Orde van Advocaten, zitting houdende te Gent. Hij heeft zijn voorziening gericht, niet alleen tegen de procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Gent, maar ook

tegen de Orde van Advocaten bij het Hof van Beroep te Gent. Over de door het openbaar ministerie opgeworpen grond van niet-ontvankelijkheid met betrekking tot dit laatste, beslist het hof:

"Overwegende dat de Orde van Advocaten de beslissingen van de tuchtraad van beroep aan het Hof niet kan voorleggen en de door de procureur-generaal of door de advocaat ingestelde voorziening aan die Orde niet moeten worden betekend of medegedeeld;

"Overwegende dat de Orde van Advocaten immers de overheid is die als disciplinair rechter in eerste aanleg optreedt;

"Dat deze orde derhalve niet als verwerende partij voor het Hof kan verschijnen;

"Dat de voorziening in zoverre ze tegen deze Orde is gericht, niet ontvankelijk is."

De bestreden beslissing heeft de in eerste aanleg op 7 mei 1975 door de Raad van de Orde van Advocaten te Gent gewezen beslissing nietig verklaard omdat deze raad onregelmatig was samengesteld. Eiser verwijt de tuchtraad van beroep, dat deze hem, na nietigverklaring van de beroepen beslissing, tot een tuchtsanctie heeft veroordeeld, terwijl toch voor eiser de behandeling van zijn zaak door de regelmatig samengestelde Raad van de Orde te Gent een wezenlijke waarborg uitmaakte en de tuchtraad van beroep, waarin slechts twee tot zijn balie behorende leden zitting hadden, door de zaak tot zich te trekken en ten gronde te beslissen, hem van die wezenlijke waarborg heeft beroofd en de rechten van de verdediging heeft miskend. Hij beweert, dat het instellen van de waarborg van de behandeling van zijn zaak in eerste aanleg door de leden van zijn balie zich tegen de evocatie verzet, en hij spreekt van de schending van een algemeen rechtsbeginsel. Het middel wordt als volgt verworpen:

"Overwegende dat, krachtens artikel 1068 van het Gerechtelijk Wetboek, het hoger beroep tegen een eindvonnis ingevolge de devolutieve kracht van dit hoger beroep het geschil zelf bij de rechter in hoger beroep aanhangig maakt;

"Dat op die regel geen uitzondering wordt gemaakt wanneer de beroepen beslissing wordt vernietigd onder andere wegens onregelmatige samenstelling van het rechtscollege dat in eerste aanleg uitspraak heeft gedaan;

"Overwegende dat krachtens artikel 2 van voormeld wetboek de hierin gestelde regels, onder andere artikel 1068, van toepassing zijn op alle rechtsplegingen, behoudens wanneer deze geregeld worden door niet uitdrukkelijk opgeheven wetsbepalingen of door rechtsbeginselen waarvan de toepassing niet verenigbaar is met de toepassing van de bepalingen van dit wetboek;

"Dat bedoeld artikel 1068 principieel van toepassing is op het hoger beroep tegen een in disciplinaire aangelegenheid gewezen beslissing;

"Overwegende dat geen wetsbepaling, ten aanzien van een beslissing door de Raad van de Orde van Advocaten gewezen, van de bepalingen van artikel 1068 van het Gerechtelijk Wetboek afwijkt;

"Dat uit de door het middel aangegeven omstandigheden geenszins het bestaan van een rechtsbeginsel kan worden afgeleid, waarvan de toepassing met artikel 1068 van het Gerechtelijk Wetboek niet verenigbaar zou zijn;

"Dat het middel naar recht faalt."

(Eerste voorzitter: ridder Rutsaert—Raadsheer-rapporteur: de h. de Vreese—Eerste advocaat-generaal: de h. Dumon—Advocaat: mr. Houtekier—In de zaak: S.)

EUROPEES RECHT

Weekoverzicht van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

(week van 14 - 18 juni 1976)

Zaak 51/75 EMI en CBS Verenigd Koninkrijk.

Zaak 86/75 CBS Grammofon A/S Vanløse.

Zaak 96/75 EMI en CBS Schallplatten GmbH, Frankfurt/Main 15-6-76 (prej. zaken)

De grammofoonplaten van het merk COLUMBIA zijn algemeen bekend, doch het grote publiek weet niet dat platen met dit merk afkomstig kunnen zijn van de firma EMI of de firma CBS. In 1887 werd in de Verenigde Staten een firma opgericht met als doelstelling de produktie en het gebruik van geluidsdragers. De firma verwierf het merk COLUMBIA en droeg dit in 1918 over aan haar Britse dochteronderneming die filialen had in verschillende landen, waaronder de landen die thans deel uitmaken van de Europese Gemeenschap. Deze Amerikaanse firma, thans CBS geheten, behield dit merk echter voor de Verenigde Staten en andere derde landen.

Het merk Columbia is dus thans in een aantal landen, waaronder de Lid-Staten van de Gemeenschap, in handen van de Britse firma "EMI Records Ltd" en in andere landen, waaronder de Verenigde Staten, van de Amerikaanse firma "CBS Inc.", welke een filiaal in alle betrokken Lid-Staten heeft, namelijk in het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Denemarken.

Het geschil in het hoofdgeding is voortgekomen uit de verkoop door de Europese CBS-filialen in de Gemeenschap van in de VS gefabriceerde platen die het merk *Columbia* dragen. EMI vond hierin aanleiding om zich tot de nationale rechter te wenden met verzoek CBS te gelasten de produktie, invoer en verkoop van platen onder het merk "Columbia" in de Gemeenschap te staken.

CBS betoogde dat zij op grond van het beginsel van het vrije verkeer van goederen en de mededingingsvrijheid gerechtigd is tot deze invoer.

De nationale rechters aan wie deze zaak werd voorgelegd, nl. High Court of Justice te Londen, het Landgericht Köln en de Rechtbank voor zee- en handelszaken te Kopenhagen, hebben het Hof krachtens artikel 117 E.E.G.-Verdrag de vraag voorgelegd of de rechthebbende op een merk in een Lid-Staat van de Gemeenschap met een beroep op zijn exclusief recht in die Lid-Staat het invoeren of verhandelen kan verhinderen van produkten die hetzelfde merk dragen, afkomstig zijn uit een derde land en in de Gemeenschap vervaardigd zijn door een filiaal van de merkgerechtigde in dit land. Met betrekking tot het *vrije verkeer* van goederen overwoog het Hof dat de artikelen 30 en 36 E.E.G.-Verdrag bepalen dat kwantitatieve beperkingen en maatregelen van gelijke werking tussen de Lid-Staten verboden zijn en dat beperkingen van de invoer, welke gerechtvaardigd zijn uit hoofde van de bescherming van de industriële en commerciële eigendom, geen verkapte beperking van de handel *tussen de Lid-Staten* mogen worden. Het gebruik van het merkrecht om het in de handel brengen van produkten uit derde landen onder hetzelfde merk te beletten, verhindert derhalve niet het vrije verkeer tussen de Lid-Staten en valt niet onder de verbodsbepalingen van het Verdrag.

De Verdragsbepalingen nopens de handelspolitiek der Gemeenschap voorzien nergens een verplichting voor de Lid-Staten om de beginselen die gelden voor het vrije goederenverkeer tussen de Lid-Staten mede toe te passen in het handelsverkeer met derde landen. De maatregelen waarin de Gemeenschap in bepaalde internationale overeenkomsten, zoals de A.C.S./E.E.G.-overeenkomst van Lomé of de overeenkomsten met Zweden en Zwitserland, heeft bewilligd, kunnen niet tot andere derde landen worden uitgebreid.

Ten aanzien van de *mededingingsvoorschriften* overwoog het Hof dat de uitoefening van het merkrecht slechts onder de verboden van het Verdrag zou kunnen vallen wanneer zij voorwerp, middel of gevolg van een ondernemersafpraak blijkt te zijn. Uit het dossier blijkt echter dat de buitenlandse onderneming ook zonder gebruik van het betrokken merk toegangsmogelijkheden tot de gemeenschappelijke markt heeft

en onder die omstandigheden de noodzaak dat de rechthebbende op het identieke merk in een derde land bij zijn exporten naar de beschermde markt dit merk op de betrokken produkten verwijderd tot de toelaatbare consequenties van merkbescherming behoort.

Het Hof verklaarde voor recht:

1. De beginselen van het gemeenschapsrecht evenals de regels inzake het vrije verkeer van goederen en de mededinging verbieden de houder van eenzelfde merk in alle Lid-Staten der Gemeenschap niet zijn in de nationale wetgeving in elke Lid-Staat erkende merkrechten uit te oefenen teneinde een derde te beletten produkten onder hetzelfde, hem in een derde land toebehorend merk in de Gemeenschap te verkopen, voor zover bij de uitoefening dier rechten niet blijkt van ondernemersafpraak of onderlinge afgestemde feitelijke gedraging welke ertoe strekt en ten gevolge heeft dat de gemeenschappelijke markt wordt geïsoleerd of opgesplitst.

2. Voorzover deze voorwaarde is vervuld, behoort de noodzaak dat deze derde bij zijn exporten naar de Gemeenschap het merk op de betrokken produkten verwijderd en eventueel een ander merk aanbrengt, tot de toelaatbare consequenties van de bescherming welke de nationale wetgever van elke Lid-Staat aan de merkgerechtigde verschafft tegen de invoer uit derde landen van produkten onder een identiek of overeenkomstig merk.

Zaak 113/75 Frecasetti en Amministrazione delle Finanze dello Stato. 15-6-76 (prej. zaak)

De rechtbank te Genua heeft het Hof verzocht om uitlegging van het begrip "dag van invoer", ter bepaling van de heffing voor granen.

De toedracht der feiten is de volgende:

Tussen mei 1967 en maart 1968 importeerde verzoeker in het hoofdgeding verschillende partijen maïs. De desbetreffende aangiften werden door het douanekantoor Genua geaccepteerd.

Waar het om belangrijke hoeveelheden ging, geschiedde de inkleding per tranche met kortere of langere tussenpozen. Daar de communautaire heffingen intussen grote schommelingen hadden ondergaan, verzocht en verkreeg verzoeker in het hoofdgeding bij zijn verzoeken om goederen te mogen weghalen het heffingstarief dat gold op het tijdstip van iedere aanvraag, wanneer dit gunstiger was dan het tarief dat gold op het tijdstip van aanvaarding van de aangifte ten invoer of van de indiening van een vroeger verzoek om goederen te mogen weghalen.

Naar aanleiding van een controle gelastte verweerster in het hoofdgeding, het Italiaanse ministerie van Financiën, de importeur een aanvullende heffing van circa 3 miljoen lire te betalen, tegen welke aanslag Frecasetti in beroep kwam.

Het Hof werd om uitlegging gevraagd van de bepaling van de communautaire regeling: "de te betalen heffing is die welke geldt op de dag van de invoer". Het Hof antwoordde dat de dag van invoer de dag is waarop de aangifte ten invoer van de waar door het douanekantoor is aanvaard.

In de tweede plaats vroeg de nationale rechter of de aanbeveling van de Commissie van 25 mei 1962 aan de Lid-Staten, betreffende de douanerechten, ook toepassing kon vinden ten aanzien van communautaire heffingen. Vermelding verdient dat het Hof hier voor het eerst een prejudiciële beslissing inzake de uitlegging van een aanbeveling is gevraagd. Het Hof besliste dat de aanbeveling van de Commissie inzake de datum die in aanmerking moet worden genomen voor de vaststelling van het tarief van het douanerecht dat geldt voor ten verbruik aangegeven waren, niet van toepassing is op heffingen.

Zaak 74/74 Comptoir national technique agricole (CNTA)/

Commissie (15-6-76)

Dit arrest heeft betrekking op een schade- en renteordering naar aanleiding van een tussenarrest van het Hof van 14 mei 1975, waarin het Hof "alvorens recht te doen" had beslist

1. dat de Commissie van de Europese Gemeenschappen aan CNTA het verlies dient te vergoeden, dat deze wegens verordening no. 189/72 heeft geleden bij de tenuitvoerlegging van de exporten waarvoor restituties waren vastgesteld bij certificaten van 6 januari 1972;

2. dat de partijen het Hof binnen de zes maanden na de onderhavige uitspraak mededeling doen van het in onderlinge overeenstemming vastgestelde schadebedrag;

3. dat bij gebreke aan overeenstemming partijen binnen dezelfde termijn hun becijfering aan het Hof overleggen.

Uit het arrest van 14 mei 1975 blijkt dat vergoeding wordt gevraagd van het verlies dat door de niet-voorzienbare afschaffing der compenserende bedragen aan verzoekster is opgekomen, doordat een risico van wijziging in de wisselkoersen, waartegen hij zich door het stelsel van deze verdragen gedekt kon achten, bij de uitvoering van een onherroepelijk aangegeven verbintenis opnieuw op hem was komen te rusten. Volgens het contract had de koper de keuze tussen betaling in U.S.-dollars of Franse franken, hetgeen een risico inhield wegens de daling van de dollarkoers. Uiteindelijk geschieden alle betalingen in Franse franken en trad dus het risico voor wijziging van wisselkoersen niet op.

Verzoekster beweert voorts dat het feit dat alle transacties in Franse franken zijn betaald, moet worden toegeschreven aan het feit dat zij als tegenprestatie heeft afgezien van de haar toekomende achterstallige rente. Daar geen overtuigend bewijs voor verband tussen de afstand van deze achterstallige rente en de keuze van de koper om in Franse franken te betalen is geleverd, verwierp het Hof het beroep.

Zaak 110/75 MILLS/Europese Investeringsbank (15-6-76)

In deze ambtenarenzaak komen algemene rechtsbeginselen aan de orde, reden waarom de zaak wordt behandeld door het Hof in voltallige zitting in plaats van zoals gebruikelijk in ambtenarenzaken — door een kamer.

De heer Mills is ambtenaar bij de Europese Investeringsbank. Het protocol betreffende de statuten van de bank is in bijlage bij het Verdrag opgenomen en bepaalt in artikel 13: "De ambtenaren en bedienden van de bank staan onder het gezag van de president. Zij worden door hem benoemd en ontslagen". Is nu het Hof van Justitie bevoegd uitspraak te doen in geschillen tussen de bank en de ambtenaren. Het Hof gaf een bevestigend antwoord op deze vraag.

Het Hof wees voorts een exceptie van niet-ontvankelijkheid af, die was opgeworpen op grond dat het personeel van de bank valt onder een contractuele regeling, hetgeen zou meebrengen dat het contract door beide partijen kan worden opgezegd onder de voorwaarden van deze regeling en van de overeenkomst zelf.

Het Hof verwees de zaak ten principale naar de Eerste Kamer.

Zaak 120/75 Riemer/Hauptzollamt Lübeck-West (prej. zaak) (15-6-1976)

Kunnen rode bosbessen, die enkel voor transportdoeleinden gedurende een korte tijd zijn bevroren, als verse bessen onder tariefpost 08.08-B worden ingedeeld?

Het Hof beantwoordde deze vraag ontkennend, omdat bessen die worden bevroren bepaalde structurele veranderingen ondergaan die meebrengen dat zij zich niet meer in hun

oorspronkelijke staat bevinden, ook nadat zij geheel of gedeeltelijk zijn ontdooid.

(week van 21 - 25 juni 1976)

Zaak 119/75 TERRAPIN/TERRANOVA (prej. zaak) (22-6-76)

Merkrecht

De Duitse firma TERRANOVA vervaardigt en verkoopt bouwmaterialen onder het merk TERRANOVA. In het handelsregister is als doel van de onderneming vermeld: "fabriek van droog pleisterwerk, bouwonderneming en verkoop van bouwmaterialen".

De firma TERRAPIN is gevestigd in Groot-Brittannië en brengt onder het merk TERRAPIN door haar vervaardigde, geprefabriceerde huizen met twee verdiepingen op de markt.

In de Bondsrepubliek Duitsland oefent TERRAPIN haar bedrijf zelf of door tussenkomst van haar — te Keulen gevestigde — dochteronderneming "TERRAPIN-SYSTEMBAU" uit. In 1961 verzocht en verkreeg TERRAPIN inschrijving van het merk "TERRAPIN" in het Duitse register.

Op een daartegen door TERRANOVA ingesteld beroep verbood het Bundespatentgericht bij beschikking van 3 februari 1967 de inschrijving van het merk "TERRAPIN", op grond dat gevaar voor verwarring bestond.

Na langdurige procedures (circa negen jaren) kwam het geschil voor het Bundesgerichtshof dat bij beschikking van 31 oktober 1975 het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen verzocht om een prejudiciële beslissing over de volgende vraag:

"Is het met de bepalingen betreffende het vrije verkeer van goederen (artikel 30 en 36 E.E.G.-Verdrag) verenigbaar, dat een in lid A gevestigde onderneming zich op grond van haar aldaar bestaande rechten op handelsnaam en merkrechten tegen de invoer van gelijksoortige goederen van een in Lid-Staat B gevestigde onderneming verzet, wanneer deze goederen in Staat B rechtmatig zijn voorzien van een handelsmerk dat met de handelsnaam en het merk die in Staat A voor de daar gevestigde onderneming beschermd zijn, kan worden verwisseld, wanneer tussen beide ondernemingen geen betrekkingen bestaan, hun nationale merkrechten zelfstandig en onafhankelijk van elkaar zijn ontstaan (dus niet dezelfde oorsprong hebben) en ook thans geen economische of juridische afhankelijkheid van niet-merkenrechtelijke aard tussen de ondernemingen bestaan".

Waar het Bundesgerichtshof heeft overwogen dat in hoger beroep terecht gelijkis tussen de produkten van beide partijen en gevaar voor verwarring tussen de betrokken benamingen is vastgesteld, behoeft het Hof geen uitspraak te doen op deze punten, nu terzake geen vragen zijn gesteld. Voorts ligt het volgens het Hof op de weg van de rechter in de hoofdzaak in het kader van artikel 36 E.E.G.-Verdrag te onderzoeken of in een geval als dit het gebruik van een industrieel eigendomsrecht al dan niet een middel tot willekeurige discriminatie of verkapte beperking van de handel tussen de Lid-Staten kan vormen. Het Hof wees hiertoe ook op het beginsel van artikel 30 houdende verbod van alle kwantitatieve invoerbeperkingen en maatregelen van gelijke werking tussen Lid-Staten. Artikel 36 staat echter uitzonderingen op het vrije verkeer van goederen toe, voorzover deze gerechtvaardigd zijn uit hoofde van bescherming van de rechten die het specifieke doel van deze eigendom vormen. Daaruit volgt dat de houder van een industrieel eigendomsrecht dat beschermd is door de wetgeving van een Lid-Staat, zich niet op deze wetgeving kan beroepen tegen de invoer van een produkt dat door de gerechtigde zelf of met zijn instemming wettig wordt afgezet op de markt van een andere Lid-Staat; hetzelfde geldt indien het betrokken recht is ontstaan door splitsing — vrijwillig of tengevolge van een overheidsmaat-

regel — van een merkrecht *dat oorspronkelijk in één hand was*. Zie hiervoor 's Hof's arrest Café HAG (Van Zuylen frères) van 4 juli 1974.

Deze redenering geldt ook wanneer bedoelde rechten in handen van verschillende houders zijn: de bescherming kan niet worden ingeroepen wanneer de uitoefening van deze rechten doel, middel of gevolg is van een bij *het Verdrag verboden ondernemersafpraak*.

Daarentegen kan bij de huidige stand van het gemeenschapsrecht een — naar behoren in een Lid-Staat verkregen industrieel eigendomsrecht op grond van artikel 36 wettig worden tegengeworpen bij de invoer van produkten, verhandeld onder een benaming die aanleiding tot verwarring kan geven wanneer de betrokken rechten door verschillende en onafhankelijke houders zijn verworven, onder verschillende nationale wetgevingen, daar anders de rechten van industriële en commerciële eigendom in hun wezen zouden worden aangetast. Uiteraard moet ieder *misbruik* van deze rechten worden verboden, voorzover dit kan leiden tot het handhaven of het optrekken van kunstmatige barrières.

In antwoord op de gestelde vraag besliste het Hof dat een onderneming uit een Lid-Staat zich, zonder in strijd te komen met de bepalingen van het E.E.G.-Verdrag inzake het vrije verkeer van goederen, op grond van door de wetgeving van de betrokken Lid-Staat beschermde merkrechten en rechten op handelsnaam, kan verzetten tegen de invoer van produkten van een onderneming uit een andere Lid-Staat welke op grond van de wetgeving van die Staat een benaming dragen die aanleiding kan geven tot verwarring met het merk en de handelsnaam van eerstgenoemde onderneming, althans wanneer tussen de betrokken ondernemingen geen ondernemersafspraken tot beperking van de mededinging of juridische of economische ondergeschiktheid bestaat, en hun onderscheiden rechten onafhankelijk van elkaar zijn ontstaan.

Zaak 127/75 BOBIE/Hauptzollamt Aachen-Nord (prej. zaak) 22.6.76

Het Finanzgericht Düsseldorf heeft het Hof verzocht om een prejudiciële beslissing inzake de uitlegging van artikel 95 E.E.G.-Verdrag, in verband met de toepassing van een heffing op uit andere Lid-Staten in de Bondsrepubliek Duitsland ingevoerd bier. In Duitsland werd over gewoon bier in de jaren 1963 en 1969 een forfaitaire heffing van DM 14,40/hl toegepast, terwijl de belasting op binnenlands bier was onderworpen aan een *progressieve* belasting van DM 12/hl over de eerste 2.000 hl per jaar tot DM 15/hl over hoeveelheden boven de 120.000 hl per jaar. Artikel 95, eerste alinea, E.E.G.-Verdrag verbiedt de Lid-Staten direct of indirect over ingevoerde produkten hogere belastingen te heffen dan over gelijksoortige nationale produkten worden geheven.

Het Hof verklaarde voor recht:

1. Een Lid-Staat mag op grond van artikel 95, eerste alinea, E.E.G.-Verdrag geen belasting heffen over uit een andere Lid-Staat ingevoerde produkten volgens een of meer methoden van berekening, bijvoorbeeld een forfaitair bedrag in het ene geval en een progressief bedrag in het andere geval, welke verschillen van de belasting die geldt voor gelijksoortige nationale produkten, indien laatstgenoemd produkt — al is het ook slechts in bepaalde gevallen — wegens de progressieve belasting lager belast is dan de ingevoerde produkten.

2. De uitbreiding van de progressieve belastingtarieven voor nationaal bier, die echter worden toegepast op de hoeveelheid bier die gedurende een heel jaar door iedere brouwerij wordt geproduceerd, tot bier dat ingevoerd is in een Lid-Staat, is niet in overeenstemming met artikel 95, eerste alinea, E.E.G.-Verdrag, voor zover bier afkomstig uit een brouwerij van een andere Lid-Staat in de loop van dat jaar

is onderworpen aan een hogere belasting dan die welke geldt voor een over dezelfde periode geproduceerde gelijkwaardige hoeveelheid bier van een nationale brouwerij.

3. Wanneer een Lid-Staat heeft verkozen op nationaal bier een progressieve belasting toe te passen die is berekend op basis van de hoeveelheid die iedere brouwerij in de loop van een heel jaar heeft geproduceerd, is alleen dan volledig gehandeld overeenkomstig artikel 95, eerste alinea, indien voor het buitenlandse bier een gelijkwaardig of lager belastingtarief geldt, dat ook wordt toegepast op de hoeveelheden bier die door iedere brouwerij in de loop van een heel jaar worden geproduceerd.

IN MEMORIAM

Mr. LODE CRAEYBECKX

Op 25 juli 1976 overleed, geheel onverwacht, mr. Lode Craeybeckx, advocaat en burgemeester van Antwerpen. Onder een enorme toeloop van de medelevende bevolking werd hij met staatsie op 30 juli ter aarde besteld.

Tijdens een ten stadhuis ingerichte rouwplechtigheid bracht zijn tijdgenoot en confrater, mr. Leo Delwaide, de schepen van de haven, in naam van het schepencollege, de gemeenteraad en de bevolking een ontroerde afscheidsgroet aan deze Nederlands bewuste burgemeester van de stad aan de grote stroom, die hij met zwier en bekwaamheid gedurende bijna dertig jaar bestuurde.

Men moet ver in de geschiedenis van deze stad opklimmen — aldus mr. Leo Delwaide — om de ambtsperiode van een burgemeester te ontdekken die zo lang geweest is als die van Lode Craeybeckx.

Hij werd op 24 november 1897 aan het Klapdorp in Antwerpen geboren, maar zijn ouders stamden uit het oude Prinsbisdom Luik. Zijn vader was een Limburger en zijn moeder een Luikse.

Ik heb het gevoelen dat deze afkomst de jovialiteit en de verdraagzaamheid verklaart die tot de voornaamste karaktertrekken van Lode Craeybeckx hebben behoord en die hem in deze stad en daarbuiten zo bijzonder geliefd hebben gemaakt.

Op het Antwerps Atheneum heeft hij een ploeg briljante leermeesters en schoolkameraden gehad die in ruime mate tot de vorming van zijn sterke persoonlijkheid hebben bijgedragen én tot zijn vlaamsgezindheid. Hij had daar een leraar die hem in de greep van Albrecht Rodenbach heeft gebracht en het is vooral onder zijn invloed dat hij de onwrikbare Vlaamse strijder werd die hij, zijn leven lang, gebleven is.

Gedreven door zijn jeugdig idealisme heeft hij tijdens de eerste wereldoorlog de eerste vernederlandste universiteit te Gent bezocht. Hij heeft er nadien zwaar voor geboet, maar zijn veroordeling heeft hem nog meer gehard in zijn Vlaamse overtuiging.

Persoonlijk heb ik Lode Craeybeckx leren kennen aan de Balie waar hij door zijn welsprekendheid en zijn overredingskracht de bewondering van zijn confraters en van de magistratuur wist af te dwingen. Van de Balie heeft hij eens gezegd dat zij hem met huid en haar verslonden had — een gevoelen dat iedereen die tot haar leden behoort of er eens deel van heeft uitgemaakt zal begrijpen. Wij zijn tijdens die periode, in 1932, samen tot volksvertegenwoordiger verkozen en tot gemeenteraadslid, hij in Deurne, waar hij burgemeester werd, ik in Antwerpen.

Na de tweede wereldoorlog werd Lode Craeybeckx, bij de verkiezingen van 1946 gemeenteraadslid van Antwerpen, bij Regentsbesluit van 9 april 1947 tot burgemeester be-

noemd.

Wanneer men de bijna 30-jarige ambtsperiode van Lode Craeybeckx overschouwt dan is het duidelijk dat hij een vooraanstaande plaats bekleedt in de rij van de grote burgemeesters dezer Stad.

In zijn beleid zijn er echter een aantal hoogtepunten waarvoor Antwerpen hem bijzondere dankbaarheid verschuldigd is.

Onmiddellijk na zijn benoeming werd zijn beleid gekenmerkt door de zorg voor de door de oorlog geslagen wonden, met name voor de voltooiing van het herstel der schade die door het oorlogsgebeuren aan stad en haven werd toegebracht. Hij heeft hieraan gekoppeld de sanering van de oude stadskernen, de verfraaiing van het stadsbeeld o.m. door de restauratie van de gildenhuisen aan de Grote Markt, die thans een voorwerp van trots is voor iedere Antwerpenaar en van bewondering voor iedere vreemdeling.

En dan zijn er zijn inspanningen tot uitbreiding en modernisering van de haven die, wegens ruimtenood, in de vijftiger jaren tot een marginale haven dreigde te vervallen. Onder de stuwkracht van Lode Craeybeckx is op dat ogenblik een tienjarenplan tot uitbreiding van de haven tot stand gekomen dat in 1956 door een wet werd bekrachtigd. De verwezenlijking ervan had tot gevolg dat de oppervlakte van de haven verdubbeld werd, dat de Zandvlietsluis, toen de grootste ter wereld, tot stand werd gebracht en dat 2.000 hectaren industrieterreinen bouwrijp konden worden gemaakt. Daarmede werd beantwoord aan de trend tot schaalvergroting die zich in de zeescheepvaart en in de goederenbehandeling op onweerstaanbare wijze manifesteerde en die zich, onder de invloed van de Euromarkt, ook in het bedrijfsleven doorzette. Daar kwam dan bij de trek van de basinijsverheid naar de zee. In 1953 waren in het Antwerpse havengebied 300 ha door de industrie ingenomen, thans 3.500 ha, met meer dan 30.000 tewerkgestelden in de havenindustrie alleen. Zodoende is Antwerpen uitgegroeid tot een wereldhaven en tot de voornaamste economische groeipool in dit land.

Intussen is door dat alles de uitbreiding van de haven op de linker Scheldeoever een noodzakelijkheid geworden en ook t.a.v. dat probleem heeft Lode Craeybeckx zich ingespannen om de aanspraken, de rechten en de bevoegdheden van Antwerpen in het beheer en de exploitatie van dat nieuw havengebied te doen erkennen. Het is inderdaad duidelijk dat de haven die op de linkeroever in wording is, de voortzetting is van die van de rechteroever en dat de industrie die zich op de linkeroever gevestigd heeft en er zich verder ontwikkelt, gegroeid is uit de niet te stuiten expansie op de rechteroever.

Deze bedrijvigheid heeft Lode Craeybeckx niet belet zich tot beschermer en promotor van de scheppende kunst op te werpen en dan meer in het bijzonder van de beeldhouwkunst. Het openluchtmuseum Middelheim, dat op een bijzonder treffende wijze tot de faam van deze stad in binnen- en buitenland bijdraagt, is aan zijn initiatief te danken. Hij is er de bestendige bewaker en de ziel van geworden. Zijn naam zal onverbreekbaar met deze verwezenlijking, die Antwerpen op onschatbare wijze verrijkt heeft, verbonden blijven.

En dan is er de Universiteit te Antwerpen. Zij is te danken aan een initiatief van staatsminister Grootjans, ere-volksvertegenwoordiger en schepen Detiège en burgemeester Lode Craeybeckx, die er de welsprekende heraut van geworden is. Zij was in zijn visie en in die van haar andere promotoren, terecht, een noodzakelijkheid geworden voor de studerende jeugd, voor de Vlaamse gemeenschap, voor de havenstad Antwerpen met haar groeiende industrieën, met haar technische en technologische problemen. Het lijdt voor ons geen twiifel dat de Universiteit te Antwerpen, die als pluralistische instelling zonder voorgaande is in dit land, zal beantwoorden

aan haar doelstelling, die is de bevordering van de algemene welvaart en van de culturele ontwikkeling van ons volk.

Ik zou hier willen aan toevoegen dat, buiten zijn strijd voor de rechten van de Nederlandse taal in Vlaanderen en in Brussel, Lode Craeybeckx zich, als overtuigd cultureel Groot-Nederlander, heeft ingespannen voor de zuiverheid en de gaafheid van het Nederlands en voor een steeds verdere verspreiding van het algemeen Nederlands, dat hij zelf in alle omstandigheden consequent en op de meest sierlijke wijze gehanteerd heeft.

Dat hij zich daarbij voor de versterking van de Benelux en voor een spoedig tot stand komen van de Europese eenmaking heeft ingezet is nog duidelijk aan het licht getreden in de rede die hij op 21 juli jl., ter gelegenheid van de nationale feestdag, vlak voor zijn heengaan, heeft uitgesproken en die zijn laatste openbaar optreden was. Opmerkenswaard is dat deze rede gewijd was aan twee idealen waarvan wij de vervollediging en de verwezenlijking met de meeste overtuiging nastreven: de Benelux en het éne Europa.

Sprekend over een 21 juli-rede van burgemeester Craeybeckx mag ik niet verzuimen te vermelden dat hij telkens van die gelegenheid — zoals ook nog van andere momenten — gebruik maakte om uiting te geven aan zijn waardering en sympathie voor de oudstrijders en weerstanders.

Buiten dit alles heeft burgemeester Craeybeckx de meer aan zijn ambt verbonden taken op bijzonder doeltreffende wijze vervuld.

Als hoofd van de veiligheidsdiensten — politie en brandweer — heeft hij ernaar gestreefd aan deze diensten een zo hoog mogelijke efficiëntie te verzekeren door hun uitrusting voortdurend aan te passen aan de stijgende behoeften, op het gebied van veiligheid, van een stad als Antwerpen.

In het kader van de uitoefening van zijn ambt moeten ook zijn inspanningen tot vrijwaring van de sociale vrede vermeld worden. Ontelbare malen heeft hij bemiddeld in uitgebroken of dreigende conflicten in de haven, in het scheepsherstellersbedrijf, in de bouw-, diamant- en taxi-bedrijven. In de haven heeft tot voor kort, mede dank zij hem, sedert vele jaren zo goed als ononderbroken, een sociale rust geheerst die de sterkste troef is die ten bate van de haven in binnen- en buitenland kon worden uitgespeeld. Ook hij was van oordeel dat die sociale vrede te allen prijze moet worden verzekerd ten einde de toekomst van de haven te vrijwaren.

Met de randgemeenten van Antwerpen werden intussen vriendschappelijke contacten gelegd, dank zij de Conferentie van de Burgemeesters van Groot-Antwerpen, die door burgemeester Craeybeckx in het leven werd geroepen — niet als een soort wisseloplossing voor de noodzakelijke publiekrechtelijke eenmaking van de Antwerpse agglomeratie, maar om, in afwachting ervan, een samenwerking te verzekeren tussen Stad en voorsteden voor de regeling van de meest dringende gemeenschappelijke problemen. En die samenwerking is dan ook, dank zij de Conferentie, tot stand gekomen.

Buiten de behartiging van die Groot-Antwerpse belangen heeft deze Conferentie, onder impuls van de burgemeester van Antwerpen, het verzet ingeluid tegen de tweetaligheid van de formulieren voor de op 31 december 1960 te houden volkstelling, met het gevolg dat heel de operatie schipbreuk heeft geleden.

Van de Groot-Antwerpse Burgemeestersconferentie is daarenboven in 1967 een resolutie uitgegaan waarbij de Brusselse gemeentebesturen werden gelaakt wegens hun anti-Vlaamse politiek vooral op het gebied van onderwijs. Meer dan 600 burgemeesters uit het Vlaamse land hebben zich bij die resolutie aangesloten. Zij werd daarmede het uitgangspunt voor de oprichting van het Vlaams Onderwijscentrum Brussel dat door talrijke Vlaamse gemeenten — met Antwerpen aan het hoofd — werd gesubsidieerd.

Men mag zeggen dat zodoende de historisch geworden leuze van burgemeester Craeybeckx "wij laten Brussel niet

los" — waarmede hij, als een soort laatste wilsbeschikking, zijn laatste 11 juli-rede besloten heeft — een concrete verwezenlijking heeft gekregen.

Dit zijn dan enkele grepen uit het rijkgevolde leven van Lode Craeybeckx en uit zijn merkwaardige bestuurlijke en politieke loopbaan. Het is een volstrekt onvolledige opgave van zijn verdiensten en verwezenlijkingen waartoe ik mij moet beperken, maar zij is, in ieder geval, voldoende om in naam van deze Stad, te kunnen verklaren dat zij de nagedachtenis van burgemeester Lode Craeybeckx met trouwe genegenheid en diepe erkentelijkheid in ere zal houden.

Aan zijn dochter, die hem jarenlang met zoveel bekwaamheid en toewijding heeft bijgestaan, aan zijn zoon, schoonzoon en schoondochter, aan zijn kleinkinderen, aan zijn ontelbare vrienden, aan zijn partijgenoten bied ik, uit naam van de stad Antwerpen, de betuiging aan van ons innig medeleven in hun leed.

Waarde Burgemeester, Waarde Vriend, vaarwel, wij zullen u met onwankelbare trouw blijven gedenken.

MEDEDELINGEN

Magistraten — Verbod deel te nemen aan door de televisie uitgezonden debatten of colloquia

Het blad *La Wallonie* van 12 november 1975 maakte in een artikel onder de titel "Justice de classe" gewag van het verbod dat door de procureur-generaal te Luik werd opgelegd aan de procureurs, substituten en politieofficiëren deel te nemen aan al of niet door de televisie uitgezonden debatten en colloquia over de rechterlijke macht. Naar aanleiding daarvan heeft mevr. Pétry, volksvertegenwoordiger, een vraag gesteld aan de Minister van Justitie, die de volgende uitleg heeft verstrekt in *Vragen en Antwoorden, Kamer, 1975-76, 747*.

Bij circulaire van 20 oktober 1975 heeft de procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Luik de procureurs des Konings, de arbeidsauditeurs, hun substituten en de officieren van de gerechtelijke politie verbod opgelegd deel te nemen aan debatten of colloquia voor de radio of voor de televisie die handelen over onderwerpen met betrekking tot de rechterlijke macht. Die circulaire, welke alleen van toepassing is binnen het rechtsgebied van het Hof van Beroep te Luik, werd uitgevaardigd omdat de procureur-generaal bij herhaling had vastgesteld dat magistraten of medewerkers van de rechterlijke macht om deelneming aan dergelijke debatten werd verzocht en omdat kan worden gevreesd dat woorden verkeerd worden begrepen en geïnterpreteerd of op onvolledige wijze worden weergegeven.

Rechterlijke orde — Persoonlijk dossier — Inzage

In een vraag aan de Minister van Justitie zegt het kamerlid Brouhon dat, in tegenstelling tot wat in de traditionele besturen bestaat, de magistraten en de personeelsleden van griffies en parketten geen inzage mogen nemen van het persoonlijk dossier dat door de hiërarchische meerdere op hun naam is opgemaakt; hij vraagt of het billijkheidshalve niet geboden is de betrokkenen toe te staan kennis te nemen van de stukken die in hun persoonlijk dossier zijn opgenomen om hen in staat te stellen in voorkomend geval voor hun verdediging te zorgen.

Antwoord: Luidens de rechtspositieregeling van het rijks-personeel kunnen de betrokkenen enkel kennis nemen van hun beoordelingsdossier. Dit recht wordt bij art. 58 van het K.B. van 2 oktober 1937 houdende het statuut van het rijks-personeel toegekend.

De suggestie om aan ieder lid van de rechterlijke orde en

aan ieder beambte van het administratief personeel van de hoven en rechtbanken de gelegenheid te geven zijn persoonsdossier in te zien, wordt thans door de diensten van mijn departement onderzocht. De korpschefs van de Rechterlijke Macht werd hieromtrent om advies gevraagd.

Voorts wil ik het geachte Lid erop wijzen dat inzake tucht-regeling, art. 424 Ger.W. voorschrijft dat de betrokkenen inzage kunnen nemen van hun dossier.

(Zie *Vragen en Antwoorden, Kamer, 1975-76, 815-816*.)

Herstelwet — Inkomensmatiging

Het kamerlid Namèche heeft de staatssecretaris voor het Openbaar Ambt om toelichting verzocht betreffende de berekening van de bezoldigingen in de overheidssector (*Vragen en Antwoorden, Kamer, 1 juni 1976, 1975-76, 2221-2222*).

In het *Staatsblad* van 13 mei 1976 werd gepubliceerd het K.B. van 5 mei 1976 ter uitvoering van de tijdelijke maatregel inzake inkomensmatiging bedoeld bij art. 41 van de Wet van 30 maart 1976 betreffende de economische herstelmaatregelen. Dit besluit bepaalt in zijn art. 3 dat voor elke maand van de toepassingsperiode van het besluit, de koppeling aan het indexcijfer van de consumptieprijzen, bedoeld bij art. 4 van de Wet van 2 augustus 1971, houdende inrichting van een stelsel van koppeling aan het indexcijfer der consumptieprijzen, opgeschort wordt voor het jaarbedrag van de bezoldiging dat de som van 324.900 fr. overtreft. Het gedeelte van de bezoldiging dat dit grensbedrag overschrijdt, wordt verhoogd met een onveranderlijk percentage van 54,60.

In *Vragen en Antwoorden* worden uitvoerig uitgerekenende cijfervoorbeelden gegeven. Hierna wordt volstaan met een beknopte toelichting.

Het jaarbedrag van 324.900 fr. is de bezoldiging tegen een coëfficiënt van 100 %. Het corresponderende maandsalaris (à 100 %) is 27.075 fr. Vanaf april 1976 wordt de met het indexcijfer van de maand corresponderende verhogingscoëfficiënt slechts toegepast op 27.075 fr., en op het gedeelte van het salaris dat hoger is dan 27.075 fr., wordt onveranderlijk de coëfficiënt 1,5460 toegepast. Met een formule wordt dit:

$$27.075 \times A + (B - 27.075) \times 1,5460$$

waarin A de verhogingscoëfficiënt van de maand is, en B het brutomaandsalaris à 100 %.

Wie het brutomaandsalaris à 100 % niet zou kennen, neemt het brutosalaris van 1976 en deelt het door 1,5157, de coëfficiënt van januari 1976; zo krijgt hij B.

Nuttig zijn nog de volgende gegevens:

maand	spilindex	coëfficiënt A
januari	145,61	1,5157
april	151,49	1,5769
juli	154,52	1,6084

BERICHTEN

Driejaarlijkse Prijs van het Antwerps Notariaat

Het Antwerps Notariaat schrijft voor de vijfde maal zijn Driejaarlijkse Prijs uit, toe te kennen aan de auteur of auteurs van een werk dat mag bestaan uit ingezonden manuscripten of uit een na 1 januari 1974 gepubliceerde verhandeling.

Het werk moet een grondige studie vormen; een oorspronkelijk karakter vertonen; bijdragen tot de ontwikkeling van de rechtswetenschap; van nut zijn voor het Belgisch Notariaat; in het Nederlands gesteld zijn.

De keuze van het onderwerp is vrij.

De werken dienen, uiterlijk op 31 december 1976, in drie exemplaren ingezonden te worden aan de Kamer der Notarissen van het Arrondissement Antwerpen, Koningin Elisabethlei 10 te 2000 Antwerpen, waar ook het reglement waarin de andere voorwaarden zijn opgenomen, verkrijgbaar is. De prijs bedraagt 60.000 fr.

TIJDSCHRIFTEN

Nederlands Juristenblad

ig. 51, nr. 17, 1976.
A.W. Joosen, Leasing en huurkoop van onroerend goed—A. Wiersma, De faillissementsaanvraag als incassomiddel—J.C. van Sandick, De ambtenaar van de Burgerlijke Stand en de rechter—A.P. Funke, Begindag en verlenging van termijnen—Rechtspraak.

ig. 51, nr. 18, 1976.
J.T.K. Bos, Vervolging en opsporing door de P.G.—H. van den Heuvel, Gevolgen van stadsvernieuwing voor huurder en verhuurder—G.E. Langemeijer, W.L.G. Lemaire (aanvulling)—H. van Zaaijen, Nederlandse Juristen Vereniging en Jaarvergadering 18/19 juni 1976, Leeuwarden—L. Hardenberg, Nederlandse Vereniging voor Zee- en Vervoerrecht—G.N. Roes, De zeggenschap over de politie (2)—E. van Staden ten Brink, De sexclub, de rijdende winkel en de Hoge Raad (2)—Th. W. van Veen, De sexclub, de rijdende winkel en de Hoge Raad (3)—J. Bos, De sexclub, de rijdende winkel en de Hoge Raad (4).

Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie

ig. 107, nr. 5344, 10 april 1976.
W.M. Kleyn en C.L. de Vries Lentsch—Kostense, De wet voorkeursrecht gemeenten—H.G. Hagelen, Schenking tussen echtgenoten, gezien in verband met de overeenkomst van levensverzekeringen—Gr. van der Burght: Onderschrift bij het artikel van de heer Hagelen—J. Van Slooten, Overzicht der Nederlandse rechtspraak, Beslissingen inzake de Successiewet 1956 (III).

ig. 107, nr. 5345, 17 april 1976.
A.P. Funke, De prijsbepalingsprocedures van de voorgestelde wet voorkeursrecht gemeenten—J.J. Beyerman: Een notarieel vastgelegde weddenschap: vrijdag 6 september/donderdag 10 oktober 1652—J. van Slooten, Overzicht der Nederlandse rechtspraak, Beslissingen inzake de Successiewet 1956 (IV)—A. Eiff-Klein Lankhorst: Recente Rechtspraak.

ig. 107, nr. 5346, 24 april 1976.
A.V. M. Struycken: Vertegenwoordiging krachtens volmacht in het Nederlands internationaal privaatrecht (I)—J.J. Pabbruwe, Nogmaals: het tijdstip van betaling—J. van Slooten, Overzicht der Nederlandse rechtspraak, Beslissingen inzake de Successiewet.

Themis 1976

nr. 2.
Twintig jaar later—G.R. Rutgers, De beëindiging van de werkzaamheden van de procureur en de gevolgen daarvan voor het aanhangig geding—C.A.J.M. Kortmann, Continuïteit en staatsrecht—Boekbesprekingen—Kroniek: Strafrecht.

Ars Aequi

XXV - 4 - april 1976.
Dirk Koopman, Herstel in oude staat—Eenvoudiger tekst voor Koninklijke Besluiten—Lia Hendriks-Renckens, Toegang tot de rechter bij gelijk loon—Margriet Overkleef-Verburg, De controlefunctie van het parlement—Rechtsvragen—Wetgeving—Jurisprudentie—Ad Valvas.

Advocatenblad

ig. 56, april 1976, nr. 4.
Inkomens en inkomsten—A. Hartman, Inkomsten uit dienstbetrekking versus winst uit vrij beroep—J.J. van Wessem, Is onze onafhankelijkheid in gevaar?—F.W. Grosheide, Corruptio optimi pessima est—Uit de Algemene Raad—Mededelingen—J.W. Meijer, Rechtspraak, Hof Den Bosch 13.1.76

met noot—Disciplinaire beslissingen—Wetgevingsinformatie, A.E.M. Monté.

Tijdschrift voor Europees en Economisch Recht

ig. 24, nr. 4, april 1976.
Berichten van de redactie—J. Vandamme, Bedenkingen bij het rapport Spierenburg—J.A.M. Smulders, De Warenwet en zijn toepassing—Jurisprudenties: met noot mr. D.H. Kok, Het Hof van Justitie der Europese Gemeenschappen Zaken 33/74 en 39/75—Boekbespreking door prof. J.M. Polak.

Ondernemingsrecht (T.V.V.S.)

ig. 19, nr. 4, april 1976.
H. de Ruiter, Het nieuwe Fondsenreglement van de Vereniging voor de Effectenhandel—W.J. Slagter, Geschillenregeling bij de bv—M.R. Mok, Alleenverkoop en E.E.G.—Rechtspraak—Wetgeving.

De Gerechtsdeurwaarder

ig. 86, nr. 4, april 1976.
M. Teekens, Internationaal Deurwaarderscongres Wenen—Helmuth Bauer, De tenuitvoerlegging van titels in de Bondsrepubliek (vert. C.A.M. Nieuwenhuis)—P.A. Neve, Kan de deurwaarder op 65-jarige leeftijd zijn praktijk beëindigen?—J. van der Heide, Wijziging van het Reglement deurwaardersexamen—P.A. Neve, Hoeveel betaalt het Rijk voor het dienstdoen ter terechtzitting?—K.C. van der Mije Pzn., Met de spoortrein van 4 1/4 uur—W.L.H. van Bremen, Van het hoofdbestuur—P.A. Neve, Uit het Staatsblad—Van de deurwaarders—Adreslijst afdelingsbesturen.

Recueil Dalloz

14e cahier, 7 avril 1976.
E.-Louis Bach, L'application de la loi du 3 janvier 1972 à l'établissement du lien de filiation des enfants adultérins nés avant son entrée en vigueur—Notes—Jurisprudence.

15e cahier, 14 avril 1976.

Réné Savatier, La propriété des volumes dans l'espace de la technique juridique des grands ensembles immobiliers—Notes—Jurisprudence.

Revue française de science politique

Volume 26, févr. 1976, nr. 1.
Zeev Sternhell, Anatomie d'un mouvement fasciste en France: le faisceau de Georges Valois—Pierre Lascombes, & Ghislaine & Moreau-Capdevielle, Presse et justice pénale: un cas de diffusion idéologique—François Constantin, Régionalisme international et pouvoirs africains—Jean-François Médard, Le rapport de clientèle: du phénomène social à l'analyse politique.

Der Staat

15. Band, 1976, Heft 1.
Wilfried Berg, Die Verwaltung des Mangels. Verfassungsrechtliche Determinanten für Zuteilungskriterien bei knappen Ressourcen—Adalbert Podlech, Entscheidungsstruktur der Gesellschaft—Reinhard Maurer, Politische Wissenschaft nach Platon. Zum Problem Technokratie—Berichte und Kritik.

Rechtstheorie

6. Band, 1975, Heft 2.
Norbert Horn, Rationalität und Autorität in der juristischen Argumentation—Wolfgang Marx, Das Grundrecht der Gewissensfreiheit. Zum Problem der kognitiven Leistung des Gewissens—Gunther Teubner, Folgenkontrolle und responsive Dagmatik—Berichte und Kritik.

Common Market law reports

Volume XVII. Part 103. March 1976.
Cases—Decisions.